HIND 10 KOP. INDEKS 78 175

„LOOMINGU" RAAMATUKOGU 14 1967

VLADIMIR
TENDRJAKOV

ÜHEPÄEVALIBLIKAS

VLADIMIR
TENDRJAKOV

ÜHEPÄEVALIBLIKAS

Vene keelest tõlkinud
ARVO VALTON

KIRJASTUS
„PERIOODIKA"
TALLINN 1967

1

Ei aidanud karjumine ega pisarad. Keška Gubin — mees üheks nädalaks — pakkis kohvri, ajas kasuka selga, vajutas mütsi viltu pähe ja osutas uksele.

«Noh?... Ei tule!... Jää siis jumalaga. Omad vitsad peksavad. Mina seasita sisse uppuda ei taha, ka koos sinuga mitte!»

Ja uks kolksatas kinni, pahvak külmaauru lõi Keškale vastu vilte. Läks.

Ei aidanud karjumine, palved ega pisarad... Nastja seisis keset koristamata tuba. Pingil vedeles ruuduline villane sall, mille Keška maha oli unustanud.

Hiirtasase krabinaga ronis ema ahju pealt alla ja jäi Nastja ette seisma, küürus ja kõveras; rohekas nägu täis kuivi veretuid kortse, silmis juba lapsepõlvest tuttav kurblik kaledus.

«Jäta mind, vana krõnksu, siiapaika. Surm ei taha ega taha tulla, rikun sinu elu ära, lapsuke.»

Nastja lõi endal küüned juustesse, prantsatas pingile ja vappus nutust.

«Oh ma õnnetu! Ee-ma-kee-ne, hir-rmus on mu elu!»

Ema istus, paitas kuivetu käega vappuvat õlga ja kordas:

«Jäta mind tõesti maha... Mul ju niikuinii varsti...»

Nastja nuttis end tühjaks, tõusis siis, nägu paistes, juuksed salkus, ja ütles rahulikult:

«Lähme magama. Homme tuleb jälle kolm koitu enne vareseid tõusta.»

Läks külgkambrisse nikeldatud nuppudega voodi juurde, kus ta alles eile oli koos Keškaga maganud, ja lisas:

«Saime enne ka ilma temata läbi.»

2

Nastja Sõrojegina oli kuueaastane, kui algas sõda. Tal on väga hästi meeles: ema tormas tuppa, ähmis ja ärevil, viskas kiiruga Nastjale sõba ümber, mähkis suurrätikusse.

«Tulevad, juba tulevad! Issand jumal! Võib-olla näeme viimast korda... Jumala pärast, tee ometi rutem, va uimerdis!»

Ema vedas teda jooksujalu otse üle põllu suure tee äärde. Oli sombune sügispäev, mõlemal pool porist teed laius vettinud kõrrepõld. Mööda läks moonavoor, vankritel tuubil täis moonakotid, voori taga tuli meeste korratu rivi, kes presentmantli, kes palituga või siis ainult vatikuue väel. Tulid rajoonikeskusest, sõjakomissariaadist, ja läksid raudteejaama, sõjaväkke.

Lõputust rivist kargas välja isa: suur ja vägev, näost punane, jooksis ta rööpalisel teel komistades nende juurde. Ta tõstis Nastja õhku, suudles teda, ja suust tuli viinalehka. Ema rippus tal kaelas, isa aga lükkas ta tasakesi eemale ja ütles silmanurgast külarahva poole vaadates ebaloomuliku, tehtud uljusega:

«Mis sa tühja vesistad. Sa ju tunned mind — kas rind kullas või suu mullas...»

Vahtis vapra näoga ringi. Muidu ta ei joonud kunagi, teda peeti kõige vaiksemaks meheks külas.

«Kas kullas või mullas... Sa ju tunned mind.»

Porine tee keset märga ja musta kõrrepõldu, taevas kui hall vilt, voori taga marssivad mehed, naiste nuuksed, naiste ohked, uduvihm... Viimast korda nägi Nastja oma isa — isa jäi mulda...

Sõda. Mitte üksnes mehed ei läinud sõtta, vaid ka hobused. Naised lõid viie peale kampa ja kündsid põllud üles: neli vedasid ees sahka, viies käis taga ja vajutas sahakurgedele. Kuid ikkagi ei jätkunud leiba — leib läks rindele. Juba sügisel hakati jahu kevadeks hoidma: kevadel rasked tööd ees, ilma söömata lõped otsa. Suvel korjas Nastja rohtu. Seda kuivatati, tambiti peeneks, kupatati paar korda keevas vees, segati muna hulka ja küpsetati pätsikuid. Need olid mustjaspruunid, nätsked, meenutasid lehmakooke, peal piimaga keedetud kartulipuder, mure, kergelt pruunikas, kuldkollase võiga üle valatud. Lehm oli olemas, piima jätkus ja võidki sai maitsta. Pätsidest läks kõht lassi, ja sõid kui palju tahes — ikka täis

ei saanud. Sõõdi veel linaseemneaganaid, kuparde kuivanud kesti. Puukooreni asi ei läinud. Põllul kasvas oder, aga see sai alati rohelisest peast maha niidetud — ei kannatatud kauem rohutoidul olla.

Ka rohutoit läks Nastjal täie ette — ta kasvas terve ja tugev, ema aga kiratses ja jäi küüru. Ta jättis ennast viimasest palukesest ilma: «Söö, Nastja...» Pärast kolhoositööd jooksis ta kaheksa kilomeetrit maha, Kuzka soostunud orgu, kõksis ööd läbi vikatiga mättaid ja laukaservi, ise põlvini vees: lehm pidi süüa saama — kui lehm jääb alles, jääb ka Nastja hinge. Ivan Istomin ajas emale ligi, temal polnud suu mullas, vaid ainult jalgita, käis nüüd karkudega, aga käed olid terved — vanutas vilti. «Lööme leivad ühte kappi, paaris kergem koormat vedada. Sinu Stepani ei maksa enam oodata...» Ema ei oodanudki, mis sa veel ootad, kui mehel suu mullas, aga Ivanile ütles kindlalt ära. Mine tea, kuidas ta Nastja vastu on — võõras veri, ei, tütar ikka tähtsam kui oma elu.

Nastja sirgus suureks — ta polnud just pikk, kuid tugeva kondiga, priske ja matsakas, kõrge rinnaga, harvade jäikade ripsmetega ning punaste pruntpõskedega, mis igal sammul vappusid. Nastja sirgus, ema aga jäi otsa, juba kolmandat aastat ei saanud ta läve eest kaugemale, istus, paistis ennast päikese käes, käed põlvedel, sitsrätik peas, nägu veretu ja mullakarva. Toas koperdas veel — küttis ahju, tegi süüa, aga kaevul käijat ja riidast puude toojat temast enam ei olnud. Oli alles viiekümne kuuene, õpetaja Mitjukova oli ju sama vana, aga kellelgi ei tulnud pähe talle «vanaema» ütelda.

Nastja polnud teistest tüdrukutest halvem, paljudest veel ettegi. Viimasel ajal aga ohkas ema teda vaadates: «Vana mustlane needis su isa ära...»

Isa oli kord poisikesest peast koos teiste lastega jooksnud külast läbi sõitva mustlase järel. Keksinud teised karjas selle ümber ja lõuanud:

«Mustlane, mustlane,
müü mära maha!
Rubla alla kopikat,
peremees pealekauba!»

Narrimas oli suur hulk lapsi, aga kullininaga ja sakris habemega mustlane suunas oma konksus sõrme millegi-

pärast just Stjopka Sõrojegini poole ja manas teda nagu täiskasvanut, nii et sülg lendas suust:

«Eluaeg saad näguripäevi näha! Kukud ka kuiva maa peal, komistad sileda tee peal! Ei ole su lastel ega lastelastelgi õnne! Käivad viis põlve, kärnad näos ja silmad peos!»

See heidutas kõiki sedavõrd, et veel mitme aasta pärast, kui Nastja isal juhtus mõni õnnetus, tuletati kohe meelde: «Nojah, eks mustlane rääkinud õigust: kukub kuiva maa peal, komistab sileda tee peal...» Ja näed, ka sõjas komistas...

Nastjale lõi külge Venka Prohhorjonok, noor traktorist, kes teenis hästi, oli vaikse loomuga ja ei pidanud viinast suuremat lugu. Aega teenima minnes ütles: «Saan sõjaväest lahti, tulen koju, otse sinu juurde, teeme kohe pulmad.» Aga ta ei tulnudki kodukanti tagasi, oli kuulda, et sai hea otsa peale ja töötab kusagil Tšeljabinski kandis ekskavaatorijuhina.

Aeg läks, peigmehi polnud külas just jalaga segada, ja noori neidusid kasvas murdu peale. Vaata, et jääd istuma ja ootad oma õnne, kuni hallid juuksed peas. Ja ema ohkas: «Kõik vana mustlase tegu. Et ta...»

Keška Gubin oli Vorkutast tulles rikas poiss — põdranahast müts peas, kuldhammas suus. Tal oli Kaug-Põhjast isu täis, isegi haljast puud ei näe seal. Ta oli Dori külast pärit, Pavla vend, sellesama, kes Senka Ponjušinile mehele läks. Nastja ja Pavla olid naabrid, sõbrannad, hommikuti käisid teineteise poolt leivajuuretist laenamas, õhtuti pidasid videvikku ja võtsid tükk-tükilt läbi kõik, kes jutuks juhtusid. Pavla juures kohtas ta ka Keškat, nad sobisid õige ruttu. Mees oli üle kolmekümne, aeg perekonda soetada. Pani kompsud kokku, kolis üle tänava — ja äkki: «Mina seasita sisse uppuda ei taha...» Sihib uuesti linna. «Jäta kõik siiapaika, sõidame ära...» Ja ei võta enam midagi kuulda. Jäta aga haige ema maha, kes su üles kasvatas, kes andis sulle viimase palukesegi käest. Haige emaga mööda ühiselamuid juba ei kolista, ja millal sa ükskord omaette korteri saad! Ja mis Nastja linnas peale hakkab? Ta ju muud ei oska kui sigu sööta.

«Kukud ka kuiva maa peal, komistad sileda tee peal...»

Keška Gubin läks ust paugutades minema. Nastja püüdis teda tagasi hoida, nuttis, palus, meelitas, kiitis

vaikset elu — kolhoosis pole ju enam nii väga vilets järg. Kuid Keškast jäi maha ainult ruuduline sall pingile. Ja lohutus: «Sai ju enne ka ilma temata läbi.»

3

Üle musta sakilise metsamüüri nirises ja valgus laiali veekarva, värvitu talvehommiku valgus. Utitsõ küla tukub sinetavas lumes. Sellesse süngelt sinisesse lumme on tallatud rada, mis ühendab küla maanteega, Ülem-Koševljovo külaga, kus asub kolhoosi kontor, rajoonikeskuse Zagarjega, väikese Ježegodka jaamakesega, kogu suure kauge maailmaga.

Külast veidi eemal seisab pikk hoone, mida surub maadligi raske lumine katus — see on sigala, kus töötab päev päeva kõrval Nastja Sõrojegina.

Utitsõ küla magab veel, veel pole valgust üheski aknas, ühestki korstnast ei tõuse laiska suitsujuga, ainult kukede summutatud kiremist kostab läbi lautade palkseinte. Küla magab, Nastja ärkab kõigist varem ja ruttab nüüd metsa poole, suurrätik ümber, võidunud vatikuub seljas, sinine lumi kriuksumas suurte kummisäärikute all — viltidega ei maksa sigalasse minna, saavad märjaks.

Lumi kriuksub ja kuked kirevad. Lumi kriuksub, õhk on täis ärevat sina, lahja aovalgus voolab aeglaselt mööda taevast laiali, räästa alt vaatavad kavalalt altkulmu sigala kitsad vidukil aknad. Nii oli üleeile, nii oli eile, nii on täna ja nii on see homme. Ja Nastjale tundub, et ta pole maailmas elanud mitte kakskümmend seitse, vaid mitumitusada aastat — niivõrd sisse kulunud on ta elu.

Kohe läheb ta läbi äratallatud kopli lauda juurde, võtab ukse eest raske taba, vastu nägu lööb soe käärimislõhn, puskarilõhnaline õhk. Ta teeb tule katla alla, ja kui vesi keema hakkab, kallab kotitäie seakartuleid kartulipesemismasina trumlisse. Algab tööpäev.

Kell üheksa kostab õuest reejalaste krudinat ja siis kärisev vanamehehääl:

«Nõõh, lämpjalg, astu-astu!... Metselanik, ae, oled sa elus?»

Nastja teeb värava lahti:

«Elus ikka!»

Taat Issai Kalatšov toob kartuleid, kopitanud, keldri-

lõhnalisi aganaid, jahu... Andmisega väga ihne ei olda, kuid Nastja ei saa nurisemata jätta:

«Kas ma vähe olen rääkinud: kui kartul on külmavõetud, siis antagu lisa. Jahu oleksid võinud veel kotikese tuua, paljad aganad. Ega siga veest rasva selga ei saa.»

Vana Issai aga kleebib keelega jämedat plotskit, teeb tähtsa näo pähe ja arutab:

«Õpetatud mehed pidada praegu päid murdma, kuidas nad paljast õhust rasva läheksid. Siis jõuaksime Ameerikale järele, näed siis, tüdruk!»

Tunni-paari pärast tuleb möirates poolteisetonnine auto: autojuht Ženka Krutšinin toob meiereist lõssi ja vadakut:

«Kuidas käsi käib? Tee mulle sooja, mul kole külm.»

«Ma sulle teen, nii et sa tead. Tule parem appi.»

«Näe, lombis ujub kanake,
ees vesi lainetab.
Kes puudast rinda neiukse
küll kodukanaks saab?»

«Oled va lõhvard. Kuidas küll Glaška sihukesega elab?»

«Pole viga, kannatab ära, ju ma talle meeldin.»

Glaška on samasugune nagu Ženka, terava keelega, ühtegi poissi norimata mööda ei lase. Nad abiellusid kahe aasta eest, neil on juba kaks last, elavad nähtavasti hästi.

Nastja tahaks kõige tavalisemat, lihtsakoelist õnne, sellist, nagu on kõigil teistel, Glaškal, Pavlal — et oleks mees, kas või sihuke lõuapoolik, et oleksid lapsed, et perekonnaõnn teeks tare hubaseks ja emal oleks vanaduspäevil hea põli. Kõige lihtsamat õnne, nagu on kõigil teistel. Kõigil on kuidagi hästi läinud, Nastjal aga on viltu vedanud... Ometi pole ta kõõbakas ega kärnane, ja kolhoosis on vähe neid, kes teenivad temast rohkem. Ooh, Keška, Keška! Oleks kahe peale oma kodu!

Esimees Artemi Bogdanovitš Pegihh oli viimasel koosolekul kõigi ees ütelnud: «Rajoon kuuleb kord veel Sõrojegina nime. Temast saab veel meie kolhoosi au ja uhkus!...» Artemi Bogdanovitšile meeldisid suured sõnad.

Ja tõesti, poleks imegi, kui tast saaks «au ja uhkus». Artemi Bogdanovitš kuulutab alati kellegi «auks ja uhkuseks». Oli Seleznjov, oli lüpsja Katka Lopuhhova Stepakovskaja külast, võiks olla ka tema, Nastja Sõrojegina, kui Artemi Bogdanovitš poleks... «Au ja uhkus»...

4

Nastja võttis raske tabaluku ukse eest, lükkas turdunud ust ja... mitte tavaline, terve sigala, käärinud puskarilõhn, vaid hoopis lämmatavalt vänge, hapu, iiveldamaajav lõhn lõi näkku.

Ta läks sissemüüritud katlaga külmast pliidist ja kartulipesemismasinast mööda lauda sügavusse, sulgude juurde. Kobas seinal lülitit. Ruum läks valgeks; raskelt, rauga kombel ohkas nurgas kult Arnikas.

Roosa kerekas Proua pööras ennast, tõusis vaevaliselt jalule, suured lontkõrvad rippusid üle silmade, ja nendes väikestes mustades silmades kõrvade all oli alandlik, arukas etteheide: «Miks sa, kulla emand, mind alt vedasid?...» Haledalt vingusid ta jalge ümber põrsad, juba kuu aega vanad, aga alles labakinda suurused — ja kogu aeg värisevad, on sinised ja armetud, ei kasva, kas või nuta. Nastja märkas kohe: kaks tükki ei liiguta, on siruli maas, ja just nagu peenemad ja pikemad kui teised.

Käes — seda oli oodata... Juba kolme päeva eest läks põrsastel kõht lahti.

Tuttav, valgustatud sigala. Ta pole uus, kuid korralik, ehitatud siis, kui «Sangari» kolhoos hakkas juba jalgu alla saama. Sulgusid eraldavad üksteisest isemoodi, keeruka mustriga võred, neid panevad kõik imeks, kes siia esmakordselt tulevad. Võred on tehtud vanast kirikuaiast. Sigala on pidulik ja puhas nagu alati, nurgas ohib kult Arnikas, kostab nohinat, ruilamist, tumma nahistamist. Õhk on niivõrd nakkust täis, et matab hinge. Kaks on kõngenud, palju neid veel läheb?...

Teadagi: süüdi on Artemi Bogdanovitš, aga Nastja kaela aetakse — ei hoolitsenud, ei tulnud toime.

Artemi Bogdanovitšile tulevad vahel pähe hiilgavad ideed. Kord istus ta oma kabinetis, arvutas paberil ja jõudis järeldusele: sead poegivad kaks korda aastas — kevadel ja suvel, just sel ajal, kui aidad on tühjad, kuid maa hakkab haljendama — hakkab saama haljassööta. Seda sööta aga ei kasutata — põrsad on veel pisikesed, et maast rohtu süüa. Mis oleks, kui lasta neil poegida talvel, kevadeks on põrsad juba suuremad, neid võib lasta välja rohu peale ja anda keedetud nõgeseid. Suve jooksul lihuvad, sügisel kaaluvad kevadistest põrsastest rohkem — kahekordne kasu: kui palju liha saab kolhoos juurde!

Artemi Bogdanovitš lubas Nastjale: «Saad kalamaksaõli, annad neile vitamiine.» Lubas, kuid jaehinnaga kalamaksaõli polnud kuskilt võtta, vahetevahel oli seda apteegis väikestes pudelites müügil ja siis küsiti ka veel arstitähte; kui hakkad seda sigadele ostma, jääd pankrotti, sealiha läheks kolhoosile väga kalliks maksma. Artemi Bogdanovitš lubas veel üle igasuguse normi anda kasvanud vilja, see sisaldavat ka mingit vitamiini, nagu räägitakse. Lubas, aga siis pakuti kolhoosile kahte viietonnist autot, nende eest tuli anda riigile vilja üle plaani, ega masinaid võinud ju käest ära lasta, kõik ülejäägid kraabiti kokku ja kasvanud vili purjetas Nastja sigalast mööda. Ainult Artemi Bogdanovitši usk Nastjasse jäi alles: «Sinust saab meie kolhoosi au ja uhkus!»

Tõesti, kui hädad tulevad, siis tulevad nad uksest ja aknast: eile läks Keška ära, nüüd varavalges — uus õnnetus. Nastja käis kõik emised läbi ja tiris nende alt surnud põrsad välja. Seitse tükki! Ühe ööga! Nii — see on alles algus!

Ta läks õue, tõi sõnnikukäru, viskas põrsad peale, vedas nad välja...

Lume hämar sina muutus läbipaistvamaks, õhk selgemaks, taevas suitshalli metsa kohal hakkas roosatama, külm kõvenes. Sõnnikusel kärul üksteise otsas lamasid põrsad nagu halud, kärsad kangeks tõmbunud, pilukil laugude vahel tuhmilt vilkumas surnud silm, harjas teravatel turjadel turris... Sedaviisi... Taud on nagu tulekahju — võimatu kustutada. Läheb kesikute kallale, algab üleüldine katk.

Nastja seisis külma käes, roosa idataeva kumas ja tundis, et elu laguneb käest. Siiani oli tal vähemalt tööski õnne. Kiideti, ei oldud sõnadega kitsi, maksti head palka, möödunud aastal muretses uue palitu tallenahkse kraega, haigel emal ei olnud millestki puudus; ta oli pidanud plaani suvel Keškale mootorratast osta. Nüüd läheb kõik korraga allamäge. Etteheiteid ei jõua ära kuulata, hakatakse sõimama ja ei häbeneta kärvanud loomi palgast maha arvata. Tüdrukud kadestasid, nüüd siis irvitavad: «Au ja uhkus...»

Ent nutta ja muretseda pole aega: peab haiged põrsad välja sorteerima, eraldi sulgu ajama, põranda, seinad ja sulgude vaheaiad keeva veega üle pesema, laost desinfektsioonivahendeid tooma... Taud on nagu tulekahju —

tuleb kohe jaole saada. Seina tagant kostab üksmeelset ruilamist — mässavad näljast, et neid susi söögu. Tee tuli alla, vänta kartulipesemismasinat. Iga päev üks ja sama — sööda sigu ja kraabi sõnnikut. «Mina seasita sisse uppuda ei taha...» Sõidaks koos Keškaga ära, jätaks kõik kus kurat — kõrini kõigest. Jätaks, kui poleks ema.

Juba on suur valge väljas. Lae all on põlema jäänud kahvatud elektrilambid. Väljast kostab tuttav reejalaste krigin:

«Astu-astu, lämpjalg!... Metselanik, ae! Võta külaline vastu!»

Issai-taadi hõre habe on härmast kahus, ta hõõrub labakuga oma peetpunast kortsus põske ja näitab kulunud kõrvikuga ukse poole:

«Kae, sul suured kahjud — terve käru täis.»

Ja jälle kipitavad pisarad silmis.

«Olgu neetud kõik see värk! Tema käskis ja mina kuulasin!»

«Eks ta ole, vaga voonake viiakse enne teisi tappa.»

«Kas sa lähed praegu külasse, Issai? Võta mind kaasa... Selle kärutäiega tükkis.»

«Misjaoks? Seniajani pole ei inimesi ega põrsaid teisest ilmast tagasi toodud. Pole sihukest võimu.»

«Laon talle nina ette laua peale, las vahib.»

Issai mühatas:

«No-oh, vaata, et sind ennast vahtima ei panda. Halval kündjal ikka mära süüdi, kui vagu viltu.»

5

Nastja, vana sigalahaisune vatikuub seljas, sõnnikused kummisäärikud jalas, rätik õlgadele libisenud, kissis silmad tigedalt kiirgamas, huuled kriipsuks kokku pigistatud, läks räpast kotti järel lohistades raamatupidajate toast läbi. Läks otse Artemi Bogdanovitši juurde, lüües jalaga kerge vaheukse lahti.

Tema järel tuli õelat muiet habemesse peites Issaitaat — ikkagi huvitav, mis see esimees selle põrsaste loo peale ütleb, täitsa huvitav.

Lõi jalaga ukse lahti...

Mitte üksnes hullu idee pärast, mitte üksnes selle pärast,

et see idee teeb Nastja naerualuseks ja et palgast läheb ilus kopikas maha, vaid ka jalgalasknud Keška pärast, haige ema pärast, keda ei saa maha jätta, kogu oma nurjunud elu pärast — säh, söö! Keegi peab süüdi olema, vähemalt ta ütleb nüüd südame pealt ära — elavad aga peale, ei küsi millestki! Säh! Söö!

Tere ütlemata kallas ta koti sisu maha, kolksatades kukkusid kärvanud põrsad põrandale, külmad ja kanged, lahjad, roojaga koos.

Artemi Bogdanovitši juures istus külanõukogu esimees Kostja Nespanov, nad tegid lihtsalt suitsu enne päevamurede juurde asumist.

Kostja Nespanov oli lihtne poiss, karm juuksesalk langes siledale laubale, tal oli nöpsnina, tedretäheline nägu, läbipaistvalt rohekad silmad ja suured kõrvad. Ta kargas toolilt üles ning jäi, suu ammuli, põrsaid vahtima.

«Mis see tähendab?»

Artemi Bogdanovitšil aga oli pilt nähtavasti kohe selge — nii nagu ta laua taga istus, ümarik, koduselt heasüdamlik, paks lõualott rippumas üle särgikrae, nii ta jäigi istuma, ei liigutanud oimugi, ei pilgutanud silmigi, ainult kissitavate laugude vahelt välgatas luuriv pilk.

«Näed? . . .» hingeldas Nastja talle näkku. «See on alles algus. Hullem on veel ees!»

Artemi Bogdanovitš patsutas ristis käsi sõrmedega lauaplaati ning vangutas murelikult pead. Kostja Nespanov vaatas kohmetult kord põrsaid, siis Nastjat, siis Artemi Bogdanovitši. Avatud uksel aga seisis Issai-taat, põsenukk vastu piita — täitsa huvitav.

«Mis sa maigutad? Kas sa aru ei saa? Kärvavad su talvikud! Kär-va-vad!»

«No kuidas sa lasid? Mis? Ei kanna hoolt?» ütles Artemi Bogdanovitš sõbralikult, murelikult, liigutas jälle sõrmi ja vangutas jälle pead.

«Ah mina?! Ah mina ei kanna hoolt? Seda ma arvasin! Seda ma arvasin, et nüüd ajad kõik minu kaela . . . Kes käskis? Kesse sundis? Kas ma hakkasin vastu või ei?! Kas sa käisid mulle peale või ei?! Kalamaksaõli, vitamiinid! . . . Ooo!» Õhust tuli puudus.

Priske puhtsüdamlik nägu, muhe lott lõua all, külje peale kammitud hõredad juuksed ja laugude vahel terane, varglik pilk, ise sõbralik ja murelik — tungi sa sellest murelikkusest läbi. Karju, kui palju tahad, või rebi juukseid, tema istub edasi, vahib sulle otsa, patsutab lauda, vangutab pead ja ootab. Nastjal tuli õhust puudus, ta vajus toolile ning kattis näo kätega.

«Ja mis sa nüüd siis tahad?» küsis Artemi Bogdanovitš sõbralikult. «Ütle, kaunitar!»

Nastja pühkis silmad kuivaks ja pööras pea kõrvale.

«Tahad, et ma tõuseksin jalamaid laua tagant püsti, läheksin välja ja karjuksin küla vahel: «Kallid sõbrad! Nastja Sõrojegina ei ole süüdi, süüdi olen mina, viimane lojus!» Kas jah?»

«Küll ma tean, sina tuled puhtalt välja, aga mind tallad porri.»

«Mina? Sind? . . . Oi, Nastja kullake, ära räägi patujuttu. Ei ole mina sind kunagi porri tallanud, vaid hoopis üles upitanud.»

«Upitasid jah . . . «Au ja uhkus» . . .»

«Just nimelt, tahtsin sulle au teha, sina aga teed mulle siin üllatusi ja tahad veel selle varanduse,» Artemi Bogdanovitš nooksas põrandal lebavate põrsaste poole, «mulle kaela määrida.»

«Noh, muidugi, mul ei jää nüüd muud üle, kui lase aga jalga ja pea mokk maas.»

«Oh ei, mispärast, eks sa karju, mina sul suud kinni ei topi. Karju, nii palju kui süda lustib, et kõik näeksid, kui loll sa oled.»

«Loll, et sind kuulasin, mitte muidu.»

«Tahad ainult teiste tarkusega läbi ajada. Oi, Nastja, riskantne värk!»

«Sa oled ju peremees! Kus ma's tohin sind kuulamata jätta? Või oled sa nagu rist kirikutorni otsas — muidu ilu pärast?»

«Peremees pole veel prohvet, kullake. Mis see minu külaspea aitab, sul peab omal pea otsas olema.»

«Oh, mul on juba kõrini sest jutust!»

«Nüüd on «oh» ja «ah». Kord on kord — nii sinu kui ka minu jaoks ühtemoodi. Kui mul näiteks kolhoosis mais ei kasva, kas siis mina jooksen kohe rajooni ja karjun, et: «Teie sundisite külvama, nüüd vastutage ise!» Ei, mulle öeldakse kohe: «Ära veereta oma süüd teiste kaela!» Ja õige ka. Oleks pidanud enne mõtlema. Tagantjärele tarkus on sama hea kui lollus, ühe teeb välja. Õigel ajal ei pannud pead tööle, nüüd söö ise oma supp!»

Artemi Bogdanovitš tõusis laua tagant püsti, jässakas,

laiaõlgne, vaatamata tüsedusele tugev, seisab kindlalt omil lühikestel jalgadel: kui sihuke seisab keset teed, keerab hobune koos koormaga kõrvale.

«Sina oled süüdi,» Artemi Bogdanovitši hääl oli muutunud kalgimaks, «et sa ei nõudnud oma õigust, kui vaja, ei teinud mulle asja selgeks. Pärast on tarku palju, kallis sõber.»

Nastja virildas nägu:

«Ei nõudnud, ei teinud selgeks... Sinu käes on võim, mis mina seal teha saan! Sina viid ikka oma tahtmise läbi.»

«Selles see elukunst seisabki, et tuleb võimule vastu hakata, võimetust saab igaüks jagu. Kus jõud ei aita, aitab nõu. Tark ei hakka mäkke ronima, tark läheb ümber mäe. Jajah, need on kuldsed sõnad.»

Kostja Nespanov, kes oli kolhoosiesimeest aupakliku tähelepanuga ja tagasihoidliku tõsidusega kuulanud, ütles karmilt:

«Sa vead meid alt, Nastja. Me panime sinule suuri lootusi. Näe, ma tahtsin artikligi rajoonilehte saata. Et vaadake, millised eesrindlased meil on, et meie pole selles suhtes sugugi teistest kehvemad. Isegi algus oli peas juba valmis, nii veidi luuleline... Tjaa, Nastja, Nastja...»

Ta hääl polnud mitte üksnes karm ega tusane, vaid siiralt nördinud: Nastja vedas alt, luuleline algus läks vett vedama.

«Oho-hoo,» ohkas Issai-taat uksel.

«Mis sul vaja on?» küsis Artemi Bogdanovitš.

«Eikedagi,» vastas Issai. «Ütlesin, et näe, kuidas see mära-kuriloom vao viltu veab.»

Artemi Bogdanovitš nooksas peaga mustade põrsaste poole kabineti põrandal:

«Võta nüüd kott, Nastja, ja topi need raiped sinna tagasi.»

6

«Tark ei hakka mäkke ronima, tark läheb ümber mäe!» oli Artemi Bogdanovitši lemmikütlus.

Teda suunati esimeheks hiigelsuurde ühendatud ja mahajäänud kolhoosi sel ajal, kui ajakirjanduses, koosolekutel, direktiivides ja eeskirjades ülistati hoolega turbamullapotte.

Artemi Bogdanovitš oli siis juba aastates ja silmapaistvalt tüse mees, ta oli jõudnud rajoonis saada keskmist sorti ülemuseks — oli vana kala, kuid jäi vahele, sest uskus lapsikult, kogu hingest, et ainult turbamullapotid võivad kolhoosi järjele aidata. Ta jaotas külvipinnad ümber, muutis plaane, koondas ametikohti, pani erubrigadirid, kõiksugused «abid» ja arveametnikud potte pätsima — ja tegi seda sellise agarusega, mille kohta on olemas vanasõna, et uus luud pühib hästi. Pätsisid kolhoosnikud, koolilapsed ja õpetajad, muretseti spetsiaalne tööpink, mis lõi potte välja. Aina potid, potid, potid! Kõik laod tuubiti potte täis, need seisid ridastikku külaklubis, kevadel haljendasid nendes pottides isegi Artemi Bogdanovitši aknalaual kapsataimed. Potid, potid, potid — tulevikupant, külluse algus!

Naaberkolhoosides oldi nende vastu ükskõikne, potid jäid hunnikus pakase kätte, külmasid kokku, sulasid sula ajal lahti, lagunesid kevadel hoopis laiali ja veeti sõnnikuna põllule — mis silmist, see südamest.

Artemi Bogdanovitš aga ajas juba siis oma jonni: sõimas, palus, lubas kullamägesid — ja sai oma tahtmist: peaaegu kõik potid kapsataimedega istutati põllule maha. Ta ei teadnud, et see on tema suure häda algus.

Potid, potid, potid!... Ega neid asjata ei ülistatud, taimed läksid kasvama, Artemi Bogdanovitš ei jõudnud ära rõõmustada: «Kui ainult öökülma ei tuleks... Mullu maksis kapsa kilo pisut alla kahe rubla, noh, oletame — langeb rubla peale. Tonni eest tuhat ruublit või isegi rohkem... Kui ainult öökülma ei tuleks...»

Öökülma kevadel polnud, kapsapead olid sügisel vägevad.

Aga õnnetus oli tulemas...

Ja tuligi kätte!

Kes rohkem, kes vähem, aga kõik istutasid kapsaid turbamullapottides. Kuid oblasti varujad polnud ehitanud uusi juurviljahoidlaid — eelarves polnud ette nähtud. Turul kapsast enam ei ostetud... Neid potte küll! Nüüd tuubiti külaklubi maast laeni kapsapäid täis, ja Artemi Bogdanovitši peale kirjutati kaebusi: pani klubi kinni, määndab seal aedvilja. Kolhoosnikute töö, pottide pätsimise, istutamise, kastmise, mitme kilomeetri kauguselt vee tassimise eest tuli maksta, aga millega? Võtku kapsast palgaks... Kapsast aga oli kõigil kõrini. Oh neid potte küll!

Kolhoosnikud kirusid. Pole nali, kui rajoonist ähvardatakse kohtuga — määndas ära sadu tonne kõrgekvaliteedilist aedvilja.

Kolhoosnikute sõim ei tee esimehe turjale midagi, kohtu kätte Artemi Bogdanovitš ei sattunud — keerutas end välja, epistlid ja sõimu kannatas ära, sai ainult noomituse sissekandmisega, jäi otsa; oli ära vaevatud ent sai palju targemaks, — muutus rohelisest kolhoosijuhist paugupealt meheks, keda võib nimetada kogenud sellika. Arvatavasti sestpeale hakkaski ta iga elujuhtumi puhul pruukima kõnekäändu: «Tark ei hakka mäkke ronima, tark läheb ümber mäe.»

Noomitus oli kaua aega kaelas, kuid ... «noomitus pole tiisikus, selle elab üle». Uue pealetungi — hirmuäratava maisi — võttis Artemi Bogdanovitš see-eest vastu kui vilunud väejuht.

Artemi Bogdanovitš armastas suuri sõnu, seepärast ülistas ta rajooni nõupidamistel esinedes «põldude kuningannat» vähemalt niisama kõlavalt kui teised. Alguses ülistas, pärast kahetses suure häälega: külm võttis kohe sootumaks ära; et põld tühjaks ei jääks, tuli kaer ja oder peale külvata. Rajoonis seda halinat ei ustud: «Kui sul võttis külm ära, miks siis teistel ei võtnud? Kontrollida! Paljastada!» Mindi kontrollima ja ... kohe tee ääres, nii et igaühele torkas silma, kasvas külmast puutumata lopsakas mais, teist sihukest andis terves rajoonis otsida. «Ise ütlesid, et külm võttis ära?» Artemi Bogdanovitš ohkas, laiutas käsi: «Ainuke, mis alles jäi. Panime kõik jõud mängu, et seda natukestki päästa. Taevas võib tunnistada, et püüdsime kõigest väest. Moodustasime maisikasvatuse eesrindlaste lüli ...» Artemi Bogdanovitš jättis ainult ütlemata, et lüli koosnes ühestainsast isikust — Saška Seleznjovist, kui mitte arvestada traktorist Hohlovi, kes sõnnikut vedas. «Panime kõik jõud mängu, püüdsime kõigest väest, aga päästsime ainult viis hektarit ...» Artemi Bogdanovitš liialdas jälle pisut: viit hektarit maisi all polnud, kui oleks mõõtma hakatud, poleks kahtki välja tulnud. Ja siiski tehti talle uus noomitus, et külm edaspidi maisi ära ei võtaks, kuid ... «noomitus pole tiisikus, selle elab üle». See-eest oli sügisel vilja, kolhoosnikud said töötasu kätte. Artemi Bogdanovitš ei hoobelnud, vastupidi, ta tegi ennast väetimaks, kaebas siin puudujääki, seal ebaõnne, häda igal pool. Ei ustud päriselt, kuid

eesrindlike hulka ka ei. topitud ja üleplaanilist vilja ei nõutud, kuigi ähvardati jälle: «Teeme noomituse» ... Mõni mõis! «Noomitus pole tiisikus.» Ja «tark ei hakka mäkke ronima ...»

Kogu maal kajas «Rjazani ime», võeti eeskujuks, täideti ja ületati lihamüügiplaani, ei tapetud mitte ainult vasikaid ja lüpsilehmi, vaid ka tiineid lehmi ja sugupulle. Artemi Bogdanovitš tükkis nõupidamistel jälle tribüünile: «Täidame ja ületame!» Aga oma karja tapmisega polnud tal kiiret: «Täidame ja ületame sealihaga!»

Neil aastatel sagisid tema kolhoosi sigalates pikakõrvalised, pikajalgsed harjastesse kasvanud, terava seljaga elukad. Nad paistsid silma taltsutamatu apluse ja väleduse poolest.

«Mille peale me sööta kulutame?» küsis Artemi Bogdanovitš omade käest. «Sealiha peale? Ei! Sigade energia peale. Meie põrsastega võiks jänesejahile minna — mis sead need on, need on hurdakoerad.»

Neidsamu «hurtasid» tahtiski Artemi Bogdanovitš juba ammu hävitada, et neid asendada tõusigadega, kes eelistaksid väleduse asemel soliidset laiskust ja kasvataksid harjaste asemel puudaviisi pekki ja liha.

«Täidame ja ületame sealihaga!» Kõik «hurdad» läksid tapale — kuldid, emised ja põrsad. Liha on liha, peaasi, et arvesse läheks.

Tõsi küll, ega üksi «hurtadega» ka asjast üle ei saadud, seda enam, et naaber, Blintsõ rajoon tuli loosungiga välja: «Blintsõ on teine Rjazan!» Blintsõlastega oli aga võistlus käimas. Jälle tehti Artemi Bogdanovitšile noomitus. Olgu, «noomitus pole tiisikus» ... «Tark läheb ümber mäe ...»

Varsti pärast seda määrati Pelageja Krõnkina asemele seatalitajaks Nastja. Sigala oli tühi, isegi sigade lõhn oli välja tuulutatud, ja nurgad olid ämblikuvõrke täis. Ühel päeval aga sõitis ette veoauto, kabiinist hüppas välja Artemi Bogdanovitš ise, õlgkaabu kuklas, rind punnis ees.

«Tädi, võta suguloomad vastu!» hüüdis ta Nastjale.

Autokastist tõsteti kaks suurt punutud korvi maha, kummaski viis pika teega ärapiinatud põrsast. Põrsad lasti noorele murule päikese kätte, nad trügisid üksteisele selga ja vingusid, roosad abitud ratasninad.

Artemi Bogdanovitš katsus neid käega ja kiitis:

«Vaata! Vaata kõrvu! Sea tõugu tunneb kõrvadest. Kui

on lontis, siis on siniverelised — aadlisoost.» Ja äkki lisas ta rangelt: «Näed, tüdruk, kasvata üles. Viimne kui üks, kas kuuled? Kogu kolhoos loodab sinu peale.»

Nastja kasvatas kõik üles, see polnudki nii raske, põrsad harjusid peagi uue kohaga.

Neist kasvas kümme toekat emist, igaühel oli nimi — Roosa, Venimus, Pihla, Proua . . . Neist sai seafarmi põhialus, kaks korda aastas tõid nad lontkõrvalisi põrsaid.

Artemi Bogdanovitš ei jõudnud neid ära kiita:

«Sea tõugu tunneb kõrvadest. Me kasvatame lontkõrvalisi aadlikke!»

Kiitis ka Nastjat:

«Sa oled kuldaväärt inimene! Kunagi kanname sind veel kätel!»

Ja nüüd — juba esimese äparduse puhul — ajas kõik tema kaela.

7

Lumehangede vahele kiilutud teed mööda läks Nastja koju. Tuttavate külakeste — Stepakovskaja, Kotšerõžino, Kulitški mustad tared uppusid väljade kohevasse valevusse . . . Seal taredes olid inimesed peidus. Nastja põues oli löönud lõkkele umbusaldus nende vastu.

Inimesed, kellesse ta kõige rohkem uskus, olid teda petnud. Venka Prohhorjonok oli esimene, keda ta oli täielikult, jäägitult usaldanud. Venka oli peenikese kaela, ettetükkiva kõrisõlmega, suurte tööst pahklike kätega kiitsakas, kitsa kuuega poiss. Oli arg Nastja ees, polnud häbematu nagu teised poisid, kes võis arvata, et ta petab? . . .

Keška Gubin oli Venka vastand: ta oli ilma näinud, tundis naisi, ja tal oli vaja sooja pesa leida. Nastja elas naabruses, välimuselt polnud ta mingi peletis, inimesed pidasid ka lugu. Kui Nastja Pavla juurest koju läks, surus Keška ta esiku nurka, hingas talle tubakalehka näkku, laskis kuldhambal välkuda ja ütles: «Ma tulen sinu juurde elama, kas võtad vastu?» Jälle uskus Nastja, ja jälle peteti!

Artemi Bogdanovitšil polnud nagu mingit mõtet petta, ta ei tikkunud ei meheks ega armukeseks. Kavalalt keerutas end välja: «Võimule tuleb vastu hakata!» Vastu hakata . . .

Terve maailm on Keška-taoliste päralt, ole siis üksi kõigi vastu. Nii ei märkagi, kuidas inimesed sul elu tükkhaaval käest rebivad. Ise peaks teistelt kiskuma, aga ei oska . . .

Lumi, lumi, põllud, põllud — ääretu lumine lagendik, millesse lõikuvad võssakasvanud jäärakud ja mis on täis upitud suitsulõhnalisi taresid ning härmatanud metsasalku. Ääretu on sind ümbritsev maailm, aga kus võiks varju leida üksik inimene?

Tee läks sigalast mööda. Nastja pööras sisse. Ta oli harjunud end sinna peitma, kui südameasjad olid halvasti või haige ema tüütas, töös leidis ta unustust.

Sigala köögist viis avatud uks otse lauta. Nastja ei süüdanud tuld ja loomad ei tundnud tema tulekut. Pimedusest kostis nohisemist ja äginat, keegi liigutas, vastu lõi paks õhk. Varjul valge lumise maailma eest, oli siin oma elu — Nastja kuulatas seda esmakordselt kõrvalt. Tavaliselt häiris seda elu tema tulek, tõusis kisa ja kära.

Pimedus, paks, sumbunud õhk, kult Arnikas puhib, tema hingetõmbed meenutavad vanamehe ägisevat «hõhõhööd». Kah elu, rõõmustavad, kui tuuakse süüa, magavad, nüüstavad end, poegivad ja ei märkagi, kuidas päev läheb päeva järel, ei märkagi, et elavad. Ja äkki hakkas Nastjal sellest ootamatust avastusest jube — elavad, just nagu magaksid. Milleks üldse maailma tulla, kui seda maailma ei nähta?

«Hõhöö!» ägas Arnikas.

Keška kutsus Nastjat enesega koos linna, mis särab õhtuti tuledes, kus tänavad kihavad inimestest, kus kaupluste vaateaknad on valgustatud, kus inimesed on teistsugused kui Nastja, sõidavad autoga siia-sinna, käivad teatris. Keška kutsus, Nastjal oleks pruukinud öelda «jah» — ja unustatud oleksid need Arnika rauga ohked, unustatud lummemaetud Utitsõ küla, nüüdsed hädad näiksid naeruväärsena, ja oleks üsna ükskõik, kas Artemi Bogdanovitš kiidab või laidab teda. Keška ei käinud kordagi sigalas, kutsus aga: sõidame ära, upud muidu seasita sisse. Oleks pruukinud öelda vaid «jah» . . . Keška kutsus, ja teda oli mõttetu manguda — ta poleks lasknud end meelitada ei maja ehitamise ega mootorratta ostmisega . . .

Uste tume kuristik, tihedas käärivas hämaruses elavad rasva- ja lihajõmikad, elavad vaguralt, mõttetult ja kirge-

deta. Et katkestada sellist elu, hakkas Nastja kiirustades kobama palkseina, otsides lülitit.

Valgus süttis, äratas sead, kes hakkasid rähklema ja ruilama. Ka selles unises maailmas on oma rõõmu ja isegi pöörasuse hetked. Põrsad trügisid üksteisele selga, tõuklesid vastu suluseinu...

Emiste juurest äravõetud haiged põrsad lamasid hunnikus kotiriide all. Ainult üks oli jäänud kaugemale, lamas täies pikkuses, koon koera moodi vastu põrandat. Loiult avas ta valkja lau, väikesest mustast silmast vaatas vastu peaaegu inimlik alandlik nukrus. Ja see nukrus hakkas hinge, ja see, et ta polnud teiste seas hunnikus, vaid kõnges orvuna teistest eemal, lõikas Nastjale südamesse. Ta võttis põrsa sülle, surus enese vastu:

«Oh sa vaesekene...»

Kolm põrsast viis süles välja, viskas virtsaauku. Hunnikusse jäi veel kümmekond, kõik surmale määratud, kõik suremas, kuid Nastja toimetas neid siiski, söötis, viis emiste alla.

Tolle orvukese pistis Nastja põue ja läks väsimusest jalgu järel vedades koju.

Tare laes rippuv abažuurita lamp andis heledat valgust, laual puukausis oli lahtilõigatud ja käterätiga kaetud leib. Ema kössitas laua juures, nägu kuidagi tuhm, ootas teda ja kuulatas nagu alati, mis toimub tema sisemuses, kuulatas oma haigust.

«Kapsasupp on ahjus, tegin seljankat munaga, on vist teine liiga kaua seisnud,» ütles ema. «Võta ise, kallike...» Ja tõmbas millegipärast oma kuivetanud, soonelise käe laualt ära, peitis häbenedes seelikusse.

Nastja võttis seapõrsa põuest välja ja pani ukse juurde maha.

«Mis ma talle ümber panen?... Sureb, ei saa enam asja.»

Keška ruuduline sall vedeles ikka veel pingi peal. Nastja võttis ja mähkis selle hoolikalt mustale põrsale ümber.

«Mis sa teed?» imestas ema. «See ju täiesti uus sall.»

Nastja käratas vihaselt:

«Arvad, et ma seda veel omale tahan?»

Meenus Keška, sama sall kaelas, linnapalitu seljas, kaabu peas, suus kuldhammas. Nüüd trügib vist seal kusagil tänaval rahva hulgas laternate valgel, mõtleb,

[illegible] kauplusse sisse astuda. Ema, nagu seda põrsastki lävepakul, ei ole enam võimalik terveks ravida, niikuinii sureb. Sureb, aga aeg läheb mööda, Keška leiab seal kellegi teise.

Ema kahvatu nägu, kuivad liikuvad kortsud, hangunud silmad; neile silmadele pole nii tähtis, mida nad näevad — tare, Nastjat, ahju, põrsast —, tähtis on see, mis toimub ta enda sisemuses, seda ta vaatab, sellest elab.

«Toimeta ise, kallike, mul on täna kohe õige... Oh jumal! Tuleks ometi surm! Palun ja palun, aga surm ei võta!»

«Oleks võinud varem paluda, nüüd on juba hilja!» paiskas Nastja.

Näe, kui kenasti kõik läheb: ema sureb siis, kui tal pole enam vaja surra, kui Keška on juba kaotatud, kui ta on selja pööranud. Ja mis kasu sellest on, et ema teda kasvatas, kunagi nõgeste ja kliidega toitis — kasvatas üles ühe seatalitaja! Ja esimest korda tundis ta viha ja vaenulikkust haige ema vastu: tahtmata on ta tema abieluõnne hävitanud.

«Hilja! Nüüd surm ei võta!»

«Tütreke, jumal hoidku! Mis sa ometi räägid?»

«Mis elu mind ootab! Pane või nöör kaela, kui hakkad mõtlema!»

«Jumal hoidku!»

«Paistab, et minuga pole sel teie jumalal küll asja!»

«Mis siis minust... Eks jätnud mind maha... Tõesti, mis sa's haletsema hakkasid!»

«Jätnud maha! Jätnud maha! Aga pärast — kannata hingepiina! Mis elu seegi on! Oh, ei ole mul õnne! Ütle, mis eest mind on ära neetud, mis pattude eest? Kas on mõni teine tüdruk nii õnnetu kui mina?»

«Mul oleks küll hea meel olnud...»

«Ole vait! Mis kasu sinu heast meelest on! Sina said ometi vähegi õnne maitsta, elasid natukene aegagi mehega koos, oli perekond. Aga mina?... Mis rõõmu mul sest on, et ma ei pea paljast kapsalurri larpima või et mul on kirstus uhke palitu? Selle uhke palituga pole mind kellelegi vaja!...»

Ema istus, pea rinnal, kokkupandud käed värisesid põlvedel. Kuid Nastja ei suutnud end enam taltsutada, ta lausa kriiskas:

«Milleks ma elan? Milleks? Kas selleks, et veel üht

palitut saada? Kirstu peita ja koitada lasta? Hommikust õhtuni tapa ennast tööga — mille jaoks? Kellele jaoks? Enda jaoks? Oh ei, sigade jaoks! Sihuke on mu põli! Rõõmusta koos minuga! Miks sa ei rõõmusta?...»

Ema vastas tasa:

«Ega ma saa kätt enese külge panna. Mis teha, kui surm ei tule.»

Tema kõlatud süüdlaslikud sõnad mõjusid Nastjale kainestavalt, ta istus järile, tõmbas krobelise, kareda peopesaga üle näo, nagu õudset meeltesegadust ära pühkides.

«Näe, varemalt olid varjupaigad vanade jaoks... Ei tea, kas nüüd ka on?»

Nastja hõõrus nägu:

«Mis mul on? Hakkan märatsema...»

«Ma ju näen isegi, kuidas ma su elu nahka panen.»

«Ära räägi, ära räägi! Unusta see ära! Ma olen lollike läinud!...»

«Mul süda kohe lõhkeb valust, kui ma sind vaatan.»

«Oh, anna mulle jõletisele andeks. Ära räägi. Ma hakkan sind kätel kandma, hakkan sind ravitsema. Ja kuidas ma elangi ilma sinuta! Ilma sinuta lähen peast täitsa segaseks. Emakene, ma hakkan kas või ainult sinu päralt elama.»

«Nastja, sa oled hea laps!»

«Ei tea, mis mul hakkas...»

«Seda seal...» noogutas ema läve poole, kus laiast ruudulisest sallist paistis põrsa kärss. «Tuleb keeta kanget teed ja sisse joota. See aitab.»

«Kord märatsen, kord tuleb haledus peale. Sellest hakkas ka äkki nii kahju...»

«Sul on hea süda... Aga uut salli poleks küll maksnud võtta.»

«Olgu pealegi, las see vaeseke uhkeldab ka pisut uue salliga.» Nastja läks ja põlvitas läve ette põrandale. «Lama, lama, vaene Keškakene... See nimi on talle just see õige. Kui saab terveks, las olla tolle teise mälestuseks. Muud ta ju midagi ei jätnud.»

8

Järgmisel hommikul viskas Nastja veel viis põrsast välja. Haigestusid uued. Taud on nagu tulekahju...

Tuli Issai-taat, tõi sööta, teatas, et laohoidja Mihhei andis õige väheke jahu, asendas peaaegu kõik kliidega. Selge pilt: peeti kolhoosi auks ja uhkuseks, järelikult tuli teda soosida, talle vastu tulla — antigi rohkem ja paremat. «Au ja uhkus»... Eksitus. Ja otsekohe on jahu asemel kliid. Ja katsu sa kaevata — vastus on teada: saad sama, mis teisedki. Mis sa teistest parem oled!

Ja Nastja otsustas meeleheitel: «Eks me vaata, äkki nlengi parem...»

Ta läks Pavla juurest läbi:

«Anna õhtul minu õgarditele toit ette. Ma sõidan Zagarjesse, jään öö peale.»

Nastja võttis kodus kirstust tallenahkse kraega palitu, tollesama, mille oli ostnud möödunud aastal, ja sidus pähe uduvillarätiku... Läks jalgsi maanteele välja, sealt läks buss rajoonikeskusse.

Kuivatatud mustikaid saab ta ka külast, apteegist tuleb võtta mingit rohtu, pudel rivanooli ja kindlasti kalamaksaõli, nii palju kui saab, — seda ei raatsinud Artemi Bogdanovitš osta.

Loomakliinikust ei maksa küsidagi. Kui vanem-loomavelskril oleks, siis oleks kolhoosis ka, Artemi Bogdanovitšil on temaga head suhted.

Muidugi, see käib Nastja rahakoti peale, aga nüüd pole tal raha nii väga vajagi, enne oli ta kavatsenud Keškale osta mootorratta «Uralets».

Ta ei läinud otse apteeki. Ilma retseptide ja templiga paberiteta ei anta talle midagi, seda enam, et ega ta ema ei ravi, vaid karja, ta mõtleb apteegi riiulid lagedaks teha, suuremal hulgal kokku osta.

Nastja läks kohe bussi pealt Maruska Štšekotkina juurde, kes oli nende külast pärit ja isegi talle sugulane, küll mitte lähedalt — kolmat põlve nõbu. Maruska oli parvetuskontori puhvetipidaja, terve Zagarje tundis teda.

«Aita hädast välja, Marusjake, muidu pistavad mu elusalt nahka...»

Maruska, hea inimene, peab kodukandi rahvast meeles, ta on ikka aidanud, kui poest oli suhkrut raske saada, sest parvetajaid varustati eeliskorras. Terve Utitsõ küla jõi suhkruga teed.

«Aita hädast välja, Marusjakene...»

Maruska on hea inimene, lüheldast kasvu, rõugearmi-

line, väleda keelega. Näe, sellistel just elus veab. Mees on tal parvetaja ja teenib hästi, ei joo, ei vaata kõrvalt, kardab Maruskat. Hiljuti said oma maja valmis, majas igas toas vedruvoodi, igas voodis sulekotikuhi. Selline elu puhul võib ka teiste vastu hea olla.

Apteegis Maruskal ühtki tuttavat ei olnud, kuid see-eest oli kohalik fotograaf Issaak Kuropevtsev tema hea tuttav. See mees tunneb juba kõiki ja teeb tema, Maruska heaks, mis saab. Pealegi on ta vana, küllap ta käib tihti apteegis.

Olgugi et Issaak Kuropevtsev oli vana ja põdur, ei hoolinud ta ravimisest. Aga hädas võis ta aidata — ta oli hea tuttav Vassili Leontjevitš Migunoviga. Too oli mitu aastat töötanud rajooni tervishoiuosakonnas, nüüd on ta küll pensionil, kuid tema autoriteet maksab praegugi.

Vassili Leontjevitš oli just see «õige mees», keda vaja. Ta käis arstide juures, et saada retsepte — «ega apteek ole eraettevõte, tuleb ikka kellelegi aru anda!» —, tutvustas Nastjat proviisor Anna Pavlovnale, kes oli apteegi juhataja ja kelle kamandada oli üks näitsik, kes oli parajasti dekreetpuhkusele läinud, niisiis oli Anna Pavlovna praegu täielik perenaine.

Vassili Leontjevitš palus ja Anna Pavlovna ei öelnud ära — andis kõik, mis vaja. Terve päev kulus ühe inimese juurest teise juurde jooksmiseks. Kui Artemi Bogdanovitš oleks ise otsustanud hankida, vaevalt oleks temagi kiiremini toime tulnud. Ta oleks pidanud käima asutusest asutusse, kirjutama pabereid, nõutama allkirju. Vaevalt küll, ja kas ta üldse kõike oleks saanudki, sest paberitega jääb kergemini toppama.

Kahe raske kandekotiga täis pudeleid, rohuklaase, pakikesi läks Nastja Maruska juurest bussi peale. Maruska, hea inimene, andis veel enne Nastjale süüa ja aitas kõik sisse pakkida, isegi külakosti pani kaasa — kakssada grammi odavaid kompvekke: «Vanamemmele meeleheaks...»

Nastjal vedas, tagant tuli veoauto ja pidurdas tema kohal. Uks avanes ja autojuht vaatas välja.

«Kas koju, kallike?»

See oli Ženka Krutšinin, kes vedas Nastjale lõssi ja vadakut.

«Istu peale. Mul ka lõbusam. Mulle meeldib naiste seltskond... Kompsud viska autokasti — ei nad kao kusagile.»

«Ei.» Nastja hakkas sättima kandekotte põlvedele. «Mul siin pudelid — lähvad katki.»

«Pudelid? Hakkad äkki pulmi pidama?»

«Mul on majapidamises üksainuke peigmees — Arnikas, ja sellelgi on pruute palju.»

«Siis sünnipäev?»

«Või matused. Küllap sa oled kuulnud, et põrsad jäid haigeks, tahan päästa — ostsin kalamaksaõli ja veel igasugu muid mürke.»

«See poleks nagu sinu mure. Sulle peaks kõik kandikul kätte toodama.»

«Oota aga! Kui annaksid rahakopikagi... Kõik oma raha eest.»

«Mulle kuluks ära selline hoolitsev kaasa, nagu on sinu põrsaste perenaisuke.»

«Aga oma naine? Kui ei kõlba, vaheta välja.»

«Vana naise annan ära,
vastu tahan valge mära,
võib ka olla toker' kits,
libe luts või
pajuvits.

Kardan, et saan pügada. Kõik tüdrukud on head, ei tea, kust need tigedad naised küll tulevad!»

Kurvil võttis auto vibama, autotulede valgel tuiskas pimedusest tuhinal lumehelbeid vastu aknaklaasi.

9

Vembumees Ženka Krutšinin laskis jutu lahti. Järgmisel päeval lõuna paiku kihutas halli traavliga saan külast läbi ja peatus sigala ees. Saanist ronis maha Artemi Bogdanovitš, tuli sisse, must kasukas seljas, jäisest tuulest punetaval näol südamlik hämmeldus, viskas lambanahkse kinda käest ja sirutas sooja käe:

«Olin Dori kandis, keerasin siis siia ka sisse. Kuidas käbarad käivad?»

«Kelle? Minu või nende?» Nastja oli ilma rätikuta, salkus, tige, õhetas näost — tuli just ahju segamast.

«Sinu, sinu, kullake. Kui aga sinul tervis käes, küll saab neistki asja.»

«Tänu sinu eestpalvetele, Artemi Bogdanovitš.»

«Näh, kui terav keel!»

Läks aknalaua juurde, kus seisid reas tühjad rohupudelid, võttis ühe, tõstis nina juurde, nuusutas, vangutas murelikult pead, võttis teise...

«Hea küll, ära pahanda, tüdruk... Need rohud maksame sulle kinni. Ära pahanda. Mina võin ju ka eksida. Igaüks läheneb asjale omamoodi. Näiteks mulle meeldib tasa ja targu — «tark ei hakka mäkke ronima». Aga sina oled võib-olla just selline, kes läheb kohe rinnaga võtma. Kas peale nende on veel palju kärvanud? Mis?»

Peale nende seitsme, mis Nastja Artemi Bogdanovitši ette viskas, kärvas veel suur hulk ja küllap neid kärvab veel — talvikutele võib igatahes risti peale tõmmata. Kuid Nastja vastas ülbelt ja kindlalt:

«Üks — ja nüüd on lõpp!»

Artemi Bogdanovitš õpetas ise: ära ole liiga kergeusklik, kergeusklik saab vastu kukalt, kaval tuleb ikka puhtalt välja. Nüüd ei ütle ka Nastja talle täit tõde. Üks! Las kontrollib, las loeb ükshaaval üle: selleks peab ta võtma jalast oma pehmed viltsaapad ja roomama põlvili ümber emiste. Oleks ime, kui ta poolkasukas seejuures veel puhtaks jääks! Las kontrollib!

Kuid Artemi Bogdanovitš ei mõelnudki kontrollida:

«Üks?... Tubli tüdruk! Sul on sõjamehe iseloom! Ei kukkunud verest ära, võtsid end õigel ajal kokku. Tubli tüdruk!»

Sõnad nii siirad ja aupaklikud, nägu lahke, silmanurgas sõbralikud kortsud, kuid Nastja tundis sisimas, et ega ta vist päriselt ei usu, Artemi Bogdanovitš pole nii lihtsameelne. Ei usu, aga jääb rahule, olgu pealegi «üks — ja nüüd on lõpp». Olgu häda möödas; kui Nastja nii räägib, küll ta siis teab, kuidas hiljem välja rabelda. Ja kui ei rabele, siis pole tema, Artemi Bogdanovitš, süüdi. Aruannete ja arvepidamise järgi on kord ilusti majas, ülemalt poolt ei tule etteheiteid, et sul on kolhoosis taud — õnnetuse korral ju esimehele pai ei tehta.

«Lase käia, Nastja. Me näitame veel, mis mehed me sinuga oleme! Pane sellele jamale punkt ja rühi aga kõrguste poole!»

Jälle surus ta sooja käe Nastjale pihku, vaatas silma

ja läks. Aia külge seotud traavel kaapis lund. Nastja teadis: Artemi Bogdanovitš hakkab teda nüüd jälle kiitma.

Ta ei eksinud.

Kostja Nespanov kuulis Artemi Bogdanovitši enda käest Nastja kangelasteost. Järgmisel päeval jooksis ta jala Nastja juurde, läbikülmanud, kõrvad ülestõstetud krae varjus, tedretähed kadunud külmast õhetavate põskede punasse. Õngitses taskust kulunud märkmiku ja täitesulepea.

«Tahaks materjali rajooni ajalehe jaoks. Nii-öelda, midagi lühikese olukirjelduse taolist eesrindlasest...»

Kostja oli külanõukogu esimees. Kunagi pidasid seda ametit soliidsed inimesed, nende alluvuses oli mitu kolhoosi. Külanõukogu esimehe sõna oli tol ajal kolhoosi juhtkonnale seaduseks, katsu sa käsku täitmata jätta, kui kohaliku võimu esindaja sulle ütleb. Aga juba hulk aastaid tagasi liitusid need laialipillatud kolhoosid terve külanõukogu ulatuses üheks suureks majandiks. Ja kolhoosi esimees sai kuidagi märkamatult külanõukogu esimehest tähtsamaks. Tarvis klubi remontida, kolhoos aidaku, temal on laudu, temal on ka tööjõudu; koolil pole puid — kolhoosil on hobuseid ja autosid, ka metsad ümberringi on kolhoosi, ja mitte külanõukogu omad. Esimene mees külas on Artemi Bogdanovitš, ja alles tema kõrval mingil moel ka Kostja Nespanov. Ja kui Kostjal hakkab katus pea kohal läbi jooksma, tuleb tal sellesama Artemi Bogdanovitši juurde kummardama minna. Artemi Bogdanovitši sõna on praegu Kostjale seaduseks, ja Kostja ei tikugi etteotsa, tunneb isegi, et on noor.

Hiljaaegu kirjutas Kostja luuletusi armastusest, küll Jessenini, küll Stepan Štšipatšovi vaimus:

Armastus on maru su hinges,
armastus on murdmatu truudus!
Ütelge, mõistvad hinged:
mis minul ometi puudub?

Tal puudus midagi, et saada luuletajaks, ja seepärast hakkas ta rajooni ajalehele olukirjeldusi saatma. Ja iga kord kui ta luges trükikirjas seda, mida ta oli äsja oma käega kirjutanud, kui ta nägi kirjutise lõpus oma pere-

konnanime «K. Nespanov», lõid tal kõrvad erutusest kuumama.

Neisse, kellest Kostja kavatses kirjutada, suhtus ta juba ette suure lugupidamisega, mis oli ligilähedal argusele. Kui ta läks mõne inimese juurde lootuses näha tema nime ajalehes, siis pidi see inimene olema eriline, ja temal, Kostjal, polnud mingit õigust hüüda teda Vankaks, Sašaks, Nastjaks, nii nagu ta neid eile kutsus, vaid ta oli kohustatud neid kõnetama ees- ja isanime pidi.

Ka nüüd sattus ta segadusse, seepärast küsis ta asjaliku ametlikkusega, kortsutades peaaegu olematuid kulme:

«Palun öelge, Anastassia Stepanovna, mis teid innustas?... Noh, mis oli sisemiseks põhjuseks?... Ma mõtlen psühholoogilist, elamuslikku vaatenurka...»

«Sa, Kostja, oled üks naljasell! Mis vaatenurk, ja veel psühholoogiline... Seapõrsad kärvasid, aga juhatus ei liigutanud lillegi!»

Kostja tegi tähtsa näoga märkmeid oma taskuplokki.

Samal õhtul istus ta kodus maha ja hakkas kirjutama olukirjeldust, mis algas nii: «Möllas vihane raju, tuiskas teed hange. Võideldes valju tuulega, sammus tütarlaps läbi vihiseva lume.»

Edasi tuli jutt sellest, kuidas see tütarlaps läbi tuisu ja tormi toob haigetele põrsastele ravimeid. Kostja teadis, et tuisku tol õhtul ei olnud ja et Nastja ei tulnud koju jala, vaid autojuht Ženka Krutšinin võttis ta veoauto kabiini, kuid mitte asjata polnud Kostja tundnud kalduvust luuletajaks saada...

Ta näitas oma teost Artemi Bogdanovitšile. See viskas pilgu peale, ja ta nägu läks pilve:

«Peida ära ja ära kellelegi näita.»

«Mispärast?»

«Aga sellepärast, kallis sõber, et pole mõtet omavahelisi tülisid kodunt välja kanda! Rajoonis loetakse ja hakatakse kinni: «Ah teie olete siis säändsed ja määndsed — põrsad surevad, seatalitajad ostavad oma raha eest ravimeid, isegi hobust ei taipa anda, — ühesõnaga, ei hooli te inimestest ega seapõrsastest. Mis meist siis arvama hakatakse, kulla mees? Niisuguseid kirjutisi nimetavad teadlikud inimesed tegelikkuse moonutamiseks, oled kuulnud? Just, just! Aga see möllav raju on sul muidu küll ilusti välja kukkunud.»

Kostja reageeris nii kiitusele kui ka laitusele ühtemoodi — kõrvad hakkasid kuumama.

«Pole viga. Seekord lasksid märgist mööda, teine kord tabad otse kümnesse,» rahustas teda Artemi Bogdanovitš. «Sa hoia sellele Nastjal silm peal, sul tuleb temast veel mitu korda kirjutada. Ta käib tõusuteed! Küllap ta saab kuulsaks üle oblasti, aga võib ka juhtuda, et üle terve maa — muidugi mitte ilma meie abita.»

Kostjal oli tulnud ennegi nurjumisi taluda. Ta peitis oma olukirjelduse ära, kuid Artemi Bogdanovitši sõnad läksid talle südamesse — ta hakkas Nastjal silma peal hoidma, ja väga suure hoolega.

10

Põrsas Keška, kes oli suremas, kui Nastja ta põues koju tõi, jäi elama, kosus, sõi end siledaks ja oli juba ammu teiste juures laudas. Kui Nastja teda poputas, kange teega, mustikaleotise ja kalamaksaõliga jootis, harjus põrsas temaga nii ära, et käis nüüd, niipea kui ta sulust välja lasti, oma perenaise kannul nagu koer, hõõrus end vastu jalgu ja tardus õnnest, kui Nastja käe sirutas.

Nastja näitas Kostja Nespanovile, kes üsna tihti sigalasse sisse astus, siledat Keškat, kes talle kogu aeg jalgu jäi:

«Näe, kui truu üks loom võib olla. Ei unusta heategu. Hüppa kas või jõkke — ikka järel. Inimeste seas selliseid vist ei ole. Inimestel on kõigil küüned oma poole.»

Kostja vahtis silmanurgast Keškat, kes mõnules Nastja käte all, ja vaidles vastu:

«Sa ära siiski võrdle inimesi põrsastega! «Inimene — see kõlab uhkelt!» ütles Gorki.»

«Just nimelt — uhkelt. Igaüks elab oma uhkusega. Aga loomal on lihtne meel. Mis on, Keškake, mis on, tibuke, no mis sa tahad, mis... Näe, mõnuleb...»

«Sa, Nastja, oled suurepärane töötaja, kuid poliitiliselt ebaküps. Ja inimeste vastu oled hoolimatu. Näiteks mina...» Kostja kõrvad muutusid tumepunaseks. «Mina räägin sinuga südamest, aga kas sina oled kordki mulle mõne lahke sõna öelnud? Lahkeid sõnu hoiad sa ainult põrsaste jaoks. Tule inimestele vastu... Näiteks võtame

mind... Mina, ma pole muidugi millegi poolest teistest parem, aga...»

Kostja vaikis. Nastja jäi mõttesse, sügas mõnulevalt Keškat ja silmitses külmalt ning uurivalt Kostjat:

«Ei mina tea, oled sa teistest parem või halvem. Sa oled ohmu, kirjutad luuletusi, artikleid, tikud koosolekutel sõna võtma. Sinu luuletustest ja ka sinu kõnedest pole kellelgi sooja ega külma.»

Kostja kõrvad kuumasid ägedalt. See liiga pikka pruudipõlve pidav täidlaste õlgade ja kange iseloomuga lopsakas tüdruk, keda isegi Artemi Bogdanovitš kardab, vaatab teda kui tühja kohta — ei tee temast väljagi. Aga Kostja ei pidanud end kaugeltki kõige kehvemaks poisiks.

Talvel oli Nastja Artemi Bogdanovitšile teravalt ja kindlalt öelnud:

«Üks — ja nüüd on lõpp!»

Surnud oli tolleks ajaks aga rohkem kui üks ja ka hiljem viis Nastja neid salamahti hõlma all välja, varjas, ja imelik —, ta ei tundnud hirmu, et pettus tuleb avalikuks.

Igast seapõrsast peab kohe, kui see sünnib, teatama kolhoosi kontorisse, et sigade arv suurenes ühe pea võrra. See «pea» pannakse kohe raamatusse kirja, lahtris «sissetulek» suureneb arv ühe võrra. Kui seapõrsas kärvab, tuleb ta maha kanda, koostada akt, et teises lahtris «väljaminek» seisaks juba uus, ühe võrra väiksem arv. See on aruandlus, ja selleks ju eksisteeribki raamatupidamine eesotsas raamatupidaja Sidor Petrjajeviga. Ise on ta vagur ja leplik mehike, on naise tuhvli all, aga seadustest peab rangelt kinni. Katsu kas või ühtainsat kärvanud põrsast õigeaegselt maha kandmata jätta, kohe tehakse raamat lahti ja arv näitab, et ei klapi, üks on vähem, kus see üks on? Võib-olla müüsid ära või keetsid supiks, ja ära püüagi niisama jutuga selgeks teha. Kohtusse ehk küll ei kaevata, aga oma taskust pannakse igal juhul välja maksma.

Oma kümmekond põrsast viis Nastja salamahti hõlma all välja... Paistis, et jookseb ise otse õnnetusse, ja pääsu ei ole — lõpnud põrsastele hinge sisse ei puhu. Aga... «tark läheb ümber mäe». Millisel viisil? Keda see huvitab?

Kevadel on uus poegimine, ja planeeritagu seal kontoris ükskõik kuidas ja pandagu mis tahes arvud kirja, täpsest ette ei tea keegi öelda, mitu põrsast emis Pihla toob — võib-olla viis, aga võib-olla kümme. Ütled, mis sa ütled, ikka usutakse ja keegi ei jookse ka üle lugema või raamatutesse kantud arvudega võrdlema: «Ega sa, kullake, meid ometi tüssata ei kavatse?» Iga seatalitaja imestaks ja solvuks sellise kontrolli puhul. Tavaliselt käib sündinud põrsaste kirjapanemine kontoris, mis asub Nastja sigalast seitse kilomeetrit kaugel, ustakse suusõnalisi andmeid, sündimisel surnud põrsaid ei kirjutatagi üles, et «näitajaid» mitte liiga alla viia.

Kevadine poegimine katab puudujäägi. Huvi tundma hakatakse põrsaste vastu alles sügisel, kui tuleb täita lihamüügi kohustus riigile. Ka siis ei hakata kõiki päid üle lugema, võidakse ainult küsida: mispärast nad pole lihunud, miks on kaal alla normi? Seks puhuks on aga ettekäändeid kuhjaga: «Need ju talvised põrsad, ja teie tahate täit kaalu, öelge aitäh, et ma nad üldse nii suureks kasvatasin!» Tark läheb ümber mäe... Suurt riski ei ole, ainult südametunnistus... Või veel, südametunnistus? Kas Artemi Bogdanovitš tunneb piinlikkust, süüd Nastja kaela veeretades, kui kitsas käes? Mispärast peaks Nastja olema ausam kui tema?

Artemi Bogdanovitšil tuli talviste põrsaste pärast nägu-ripäevi näha. Olgu mis on. Nastja pani taudile piiri, säilitas vähemalt muistki põrsaid, kuna teistel seatalitajatel said peale imevate põrsaste ka nuumikud otsa ja emisedki haigestusid. Seatalitajate töötasu alandati ja nad sõimasid Artemi Bogdanovitši kõige koledamate sõnadega. Tema ainus päästeingel oli Nastja. Kõigile etteheidetele ja kaebustele oli Artemi Bogdanovitšil üks vastus: «Teie ei tulnud toime, aga kuidas Sõrojegina toime tuli? Ega ta püha vaim ei ole, samasugune seatalitaja nagu teie! Kõik oleneb oskusest ja kohusetundest.» Ja Nastja pilt pandi autahvlile, tema nimi kõlas ühtelugu koosolekutel, temast kirjutati austusega rajooni ajalehes. Ja kõigil oli selge, et Utitsõ küla serval valmib tähtis kolhoositöö eesrindlane. Ja et ta kiiremini valmiks, tuleb teda turgutada. Artemi Bogdanovitši suusõnalise käsu peale andis laohoidja Mihhei Nastjale paremat sööta, ei asendanud enam jahu kliidega. Paremat ja rohkem, kuna lõpnud põrsad olid ka elavate kirjas, kasvasid ja kosusid, nende tarvis anti samuti toidus välja.

Nii möödus talv, lume alt ronisid välja mustendavad mullalaigud, jäärakutesse kogunes roheline sulavesi. Ja Nastja jooksis hommikuti sigalasse juba päikesetõusul — päevad muutusid pikemaks.

Pärast talvist poegimist ei jõudnud emised õieti kosuda ja kevadised pesakonnad olid väikesed. Pihla, kes oli kõige sigivam, kes ei toonud kunagi alla kaheksat põrsast, tõi seekord kuus. Ja nagu kiuste katkes köis veel sealt, kust ta oli peenike. Olgugi et Nastja ei maganud öid, hüppas enne valget voodist välja, viskas vatikuue selga ja rätti pähe, tormas sigalasse ning valvas tundide kaupa emiste juures, ei jõudnud ta igal pool jaol olla. Kohutavalt paks ja kohmakas emis Roosa oli küljelt küljele pöörates ära maganud korraga kolm põrsast. Esimest korda paaritatud Tuvike, kellest Nastja oli lootnud head emist saada, oli vanakuri ise. Tuvike — Krokodill oleks talle õigem nimi — tõi neli põrsast ja pistis nad samas nahka. Ei saanud ka ilma juhukaotusteta läbi: üks sattus kogemata virtsaauku, teise murdis kult maha . . .

Nastja jäi otsa, muutus näost mustaks, ema peitis end tema eest ahju peale — äkki ägestub ja sõimab läbi. Aga Nastjat kiideti edasi, Kostja Nespanov käis taskuplokiga ringi, kirjutas oblasti ajalehte, ootas vastust. Tihti hüppas sisse ka tööga ülekoormatud Artemi Bogdanovitš, tatsas vahekäigus, vaatas emiste alla ja julgustas:

«Hoia marki, Nastja! Sinu poole vaatab kogu kolhoos!»

Nastja tigetses ja kaebas viletsate pesakondade üle, kuid kaotused salgas maha. Roosa äramagatud põrsakesed viis ta jälle salamahti hõlma all välja . . . Kas selle poegimisega saaks katta surnud hinged? Võib-olla saaks. Nastjal pole küll midagi hõisata, aga teistel on asi päris käest ära. Teised ei saanud lisasööta, teised ei hoolitsenud nii emiste eest, nagu hoolitses tema, ei olnud enne päevatõusu jalul . . . Puudujäägi kataks ära, aga siis ära enam kiitust oota, ainult mõrudaid süüdistusi ja võib-olla puhta jahu asemel kliisid. «Kuidas sa, Nastja, lasksid näitajatel langeda, seisad ühe pulga peal Maria Kljušinaga?» Seatalitajal Maria Kljušinal aga koovad ämblikud tühjadesse sulgudesse võrke. Ei, Nastja pole Maria taoline.

Mitu pattu — ühed vitsad. Ei kartnud ta varem kontrollimist, seda enam polnud nüüd midagi karta. Nastja otsustas silmakirjaks kirjutada Tuvikese arvele

kaks põrsast. Ainult kaks põrsast. Pesakond väike ja väljalangemise protsent madal. Uskuge!

Äkki ja ootamatult sadas kaela suure ninaga nooruk nahkkuues, fotoaparaadid rippumas üle õla. Käskis kõik sead ajada välja lageda taeva alla, pani Nastja jõmmakate emiste keskele seisma ja hüüatas karmilt: «Ärge vaadake objektiivi! Üks moment!» Plõksutas agaralt, joostes kord külje pealt ligi, kord kükitades maha, kord ronides tarale. Peale Nastja sai üle oblasti kuulsaks ka tema pailaps Keška. Nastja vaatas häbelikult kõrvale, aga Keška, kes litsus end vastu Nastja seelikut, vahtis häbematult üksisilmi pildilt vastu, hoolimata suure ninaga noormehe karmist keelust objektiivi vaadata.

Pärast sadusid vaevu-vaevu läbi pääsedes tuli mööda põhjatuks muutunud teed Utitsõ külla autobuss. Sealt hüppasid välja neiud ja noormehed — kõik omasugused, naaberrajooni Blintsõ kolhoosnikud. Nad käisid sigalas ringi, uurisid sigu, pärisid aru:

«Milline on ratsioon? Millal sa joodad? Kas kavatsed veel talvist poegimist läbi viia? . . .»

Vahiti suhu, püüti iga sõna.

11

Kodus aga oli endiselt tühi ja kõle. Ema pidas vastu, tal polnud ei halvem ega parem, arstis end maarohtudega. Nastja nägi koju tulles teda ikka pingil istumas, tardunud pilk pööratud sissepoole, sügavale enda sisemusse.

Ema ei pidanud Nastjat õnnelikuks. Iseasi, kui lapselapsed roomaksid tare põrandal ja majas oleks terve, suitsetava mehe lõhn, kui see tuleb töölt läbihigistatud särgiga, jah, siis oleks tütre elu nagu kõigil teistelgi. Muidu küll teine au sees, pildid lehes, aga üksi kui känd, naisterahvale on see viimane häbi.

Seepärast ei tahtnudki Nastja kodus olla, sest tajus kogu aeg ema tumma kaastunnet.

Nad istusid emaga laua ääres, Nastja larpis kausist sülta, ema vaatas pealt ja nihutas aeg-ajalt soolatoosi või leivanuga lähemale. Mõlemad vaikisid, kõik oli juba ammu ära räägitud. Söök oli sigadele kätte antud, vaba õhtu, see tuli kuidagi surnuks lüüa. Tavaliselt läks Nastja Pavla juurde lobisema. Iga kord kuulis ta Pavla käest ka uudi-

seid Keška kohta, näiteks, et ta elab Solombalis, töötab metsatööstuses, peab ikka veel poissmehepõlve, kui ta viimaks sellise eluga põhja ei lähe, tead isegi, viinapitsist ei ütle ta kunagi ära ja joomasõpru leidub igal pool... Pavla ei rääkinud seda mitte ilma tagamõtteta — näe, oled küll kuulus ja raha on ka, aga mehed ei olegi nii väga maiad su peale, Keška kirjutab meile, aga sulle ei saada terviseidki. Neil hetkedel tundis Nastja Pavla vastu vaenu, aga kui tuli jälle selline vaba õhtu, kippus ta jälle Pavla juurde, et kuulda midagi Keškast.

Ka praegu oleks ta lõpetanud supi larpimise, tõusnud ja läinud, kuid akna tagant kostis hobuse korskamist, samme trepil ja tuttavat häält:

«Kas perenaine on kodus?»

Artemi Bogdanovitš — mis temaga küll lahti on? —, seljas uus sinine bostonülikond, millega ta käis ainult oblastis ja mitte kuskil madalamas kohas — rajooni jaoks on igapäevanegi hea küll —, valge särk, lips ees, ja nägu nagu vastu vilti läikima hõõrutud viiekopikaline. Artemi Bogdanovitši järel, külg ees, Kostja Nespanov, samuti pressitud ülikonna, mahapööratud kraega ja viksitud kingadega, põsed punased ja pilk ekslemas kusagil üle teiste peade.

«Tere õhtust kah!»

«Tere jah, kui jutt tõsine,» vastas Nastja, tundes, et judin jookseb üle selja ja jalad lähevad nõrgaks: tal hakkas koitma: «Peaks lauda kutsuma, aga ei tihka, pole ju sugugi pidulaud, ja teie olete nagu sünnipäevalised. Vahest eksisite uksega?»

«Ei, uks oleks nagu õige ja inimesed ka need, keda me otsime. Eks ole, Kostja?» Artemi Bogdanovitš istus otsustavalt laua äärde. Kostja toetas end kaugemale pingiservale.

Nastja ema ajas end vaevaliselt püsti ja tahtis minna ahju juurde, kuid Artemi Bogdanovitš peatas teda:

«Ei, emakene, jää siia. Sa pole kõrvaline isik, vaid vastupidi, vaata et veel kõige tähtsam selle asja juures. Eks ole, Kostja?»

Ema kortsuline nägu väratas, ta istus, näol tardunud ärevus ja ootus.

Artemi Bogdanovitš pani käed lauale, liigutas sõrmi, köhatas kohmetult, heitis altkulmu pilgu Kostjale, kes läks näost tulipunaseks.

«No nii,» algas Artemi Bogdanovitš, «mina olen otsekohene inimene ja ümbernurga juttu ei aja. Vanu kombeid ka ei tunne. Aga tuleb meelde, et omal ajal alustati seda asja umbes nii: «Teil pidi peenikest kaupa olema, meil siin on jälle noor kaupmees...» Oli sedasi, ema? Said aru, Nastja?»

Nastja kööritas vaikides Kostja vähkpunase sihverplaadi poole.

«Nastja, mina olen isamees! Tema ise on pelglikum kui mõni plika, pidin asja enda peale võtma. Esimest korda elus tuleb selle ameti peal olla, võib-olla pole kõik nii, nagu peab, ärge siis pahaks pange... Noh, Nastja?»

«Mis noh?»

«Kae, ta veel küsib! Kas lähed temale naiseks või ootad mõnda suurtsugu meretagust printsi? Küsimus on niiöelda läbi kaalutud ja täie tõsidusega esitatud. Noh?»

Nastja surus käed põlvede vahele, vaatas üksisilmi lauale, vaikis. Artemi Bogdanovitš kraaksatas kohmetult:

«Noh, mis sa venitad! Või ei kõlba ta sulle?»

«Ei kõlba?... Peaaegu.»

Kostja pigistas tusaselt hambad kokku, tõstis pilgu lakke ja halises:

«Lähme ära, Artemi Bogdanovitš. Mis siin veel...»

«Kuidas me ära lähme?» Artemi Bogdanovitšil tõmbusid silmaalusedki viha pärast mustaks. «Siis lähme, kui asi on selge, mitte enne. Lähme, suud-silmad häbi täis. Lao välja, miks ta ei kõlba.»

«Ainult ühe asja poolest. Liiga noor. Mina olen juba aastates inimene, hiljaaegu sain kakskümmend kaheksa täis, mis ma ikka lapsi hullutan?»

«Lapsi? Kostja, kas sa kuuled? Solvu ometi, kurat võtku sind! Põruta rusikaga vastu lauda, nii et pajad ja pannid lendavad!»

«Lähme ära, Artemi Bogdanovitš, mis siin veel...»

«Mis sa virised! Kui sinust ei saa asja, siis põrutan mina!» Ja Artemi Bogdanovitš lõi tõepoolest rusikaga vastu lauda. «Sina oled kakskümmend kaheksa, tema saab sel kuul kakskümmend viis. Kolm aastat vahet. Kuidas sa ometi jõudsid selle kolme aastaga nii vanaks saada, et ta sinu meelest äkki laps on?... Kui vana on Kuhharevi Griša, mäletad? Ja kui vana on Veera?...»

«See'p see on,» vaidles Nastja vaikselt ja kõlatult vastu. «Griška ju üle küla kuulus! Jookseb iga seeliku järele,

pane seale undruk ümber — läheb kohe järele, nii et saba lööb kuuti. Mina sellist ei taha!»

«Ehee! Kas tema on siis Griška moodi? Sa vaata ometi, kas siis selline mees jookseb seelikute järele? Ma tõin sulle ju päris tallekese majja.»

«Artemi Bogdanovitš!» Kostja kargas püsti, näost laplline, rohelised silmad lõid tuld, hääl muutus käheda(ks) tenoriks: «Ei taha! Ja valmis! Abielluda võib ainult ar... armastusest! Kui seda ei ole... Mis siis veel! Mina lähen, Artemi Bogdanovitš...»

Artemi Bogdanovitš muutus äkki rangeks ja rahulikuks:

«Noh, Nastja, ütle talle, et ta ära läheks. Nonoh, ütle, et ma ka kuuleksin!»

«Ma lähen ära, Artemi Bogdanovitš! Ma lähen ära... Kui ei taha, kui ei ole meele järele... Mis siis veel...»

«Nastja, ma ei kuule sinu häält. Sa vaikid? Hea küll, siis ütlen mina viimase sõna, ja sellega punkt. Kruvid hinda üles? Kiidan heaks! Igaüks peab oma väärtust teadma. Ainult pea meeles: nii võib kaup kätte jääda. Aga sinu kaup rikneb kiiresti, nagu piim — kui kaua hoiad, ei taha viimaks keegi enam poole hinnagagi.»

«Hind! Poole hinnaga!» röögatas äkki Kostja. «Mis sõnad need on? Ma ei tahagi! Ei hakkagi! Kui ma oleksin teadnud, kas ma siis... Tont teiega!...»

Ta pööras ümber ja läks ukse juurde. Ema, kes istus ikka veel laua ääres, ärev ootus veretutes kortsudes, ohkas ja langetas silmad.

«Kostja, oota,» ütles Nastja vaikselt.

Kostja tardus paigale — üks jalg esikus, teine tares.

«Kas sa tõesti armastad?» küsis Nastja ikka sama vaikselt, vaadates teraselt lävele tardunud Kostjale otsa.

«Nüüd enam mitte! Kõik on läbi! Ma vih-kan! Sa tegid minust enesele vaenlase, igaveseks ajaks!»

Nastja naeratas ja vaatas Artemi Bogdanovitši poole:

«Küllap te tõite midagi kaasa ka? Mul ei ole pakkuda, ei teadnud selliseid külalisi oodata.»

«Tõime, tõime, kuidas siis muidu,» läks Artemi Bogdanovitš elevile. «Kostja! Seal heinte sees, mine too siia!»

Kostja oli kahevahel ja läks siis välja. Tuli tagasi, nägu pilves, ja pani silmi peites pooleliitrise pudeli lauale.

12

Keškaga ei jõudnud Nastja isegi registreerida, mis siis veel pulmadest rääkida.

Artemi Bogdanovitš võttis asja oma kätte, otsustas korraldada kõik suurejooneliselt.

Nelipühi pidasid vana kombe kohaselt kõik — nii usklikud eidekesed kui ka uskmata noorsugu. Selles asjas tunnistas Artemi Bogdanovitš: «Jumalat on kergem välja juurida kui püha.» Seepärast kutsus ta nüüd juhatuse kokku, pidas nõu ja andis välja käskkirja:

«Religioossete igandite likvideerimise eesmärgil otsustas «Sangari» kolhoosi juhatus:

1) ära kaotada nelipühad;

2) pühitseda selle asemel igal aastal kolhoosis sotsialistlikku suve alguse püha;

3) pidada sel aastal suve alguse pühade ajal suurejooneliselt K. I. Nespanovi ja meie parima seatalitaja A. S. Sõrojegina pulmi;

4) pulmade pidamiseks eraldab kolhoosi juhatus viissada rubla;

5) pulmapidu toimub Kurtšavka jõe kaldal endise Redkini veski juures, halva ilma puhul küla klubis;

6) pulma kutsutakse kõik «Sangari» kolhoosi liikmed.»

Kuid see ei olnud veel kõik. Artemi Bogdanovitš oli arvamusel, et kui teed kiiduväärt teo, siis hoolitse ka selle eest, et sind kiidetaks. Kolhoosi pulmad pidid kõmu tekitama kogu rajoonis ja teatavaks saama kogu oblastis.

Artemi Bogdanovitš ostis ära küla tarbijate kooperatiivis seismajäänud joonestuspaberi ja sõitis sellega rajoonikomiteesse; jutuajamine oli lühike, pärast seda helises rajooni trükikojas telefon:

«Kohe tuleb teie juurde «Sangari» kolhoosi esimees, aidake teda!»

Ja Artemi Bogdanovitš ei lasknud end kaua oodata:

«Suur palve — tehke nii ilusasti, kui saate.»

Ladus joonestuspaberi pakid lauale ja pistis pihku oma käega kirjutatud teksti:

«Lugupeetud seltsimees . . . . 2. juunil k. a. abiellub Zagarje rajooni Ülem-Košeljovo küla «Sangari» kolhoosi kuulus seatalitaja Anastassia Stepanovna Sõrojegina külanõukogu esimehe Konstantin Iva-

novitš Nespanoviga. Noorpaari nimel ja kogu kolhoosipere nimel palume Teid, kallis seltsimees, võtta osa meie kolhoosi pulmapeost.

Algus kell kolm päeval.»

Suur palve... Ei saa vastu tulemata jätta.

Kutsed said saadetud oblastikeskusse: oblastikomitee sekretärile põllumajanduse alal, oblasti täitevkomitee esimehele, oblasti ajalehe peatoimetajale, põllumajandusevarustusvalitsuse ülemale... Ka rajooni saadeti: jällegi esimesele sekretärile Puhnatšovile, propagandasekretärile Kutšinile, rajooni täitevkomitee esimehele Gavrilovile, riigipanga rajooniosakonna direktorile Sivtsovile (vajalik tutvus), rajooni tarbijate kooperatiivi juhatajale Tužikovile (vähemalt sama vajalik) ja veel mõnele mehele Artemi Bogdanovitši äranägemise järgi.

Rajoonimehed tulevad — selles pole kahtlust, aga oblastikeskusest, kahesaja kilomeetri kauguselt pulma tulla — oi, vaevalt küll! Ega Artemi Bogdanovitš ei arvestanudki oblasti kõrgeid külalisi. Peaasi, et seal kutse läbi loetakse ja võetakse veel kord teatavaks, et Zagarje rajoonis on olemas «Sangari» kolhoos, mis elab jõukalt, nagu kõigest paistab, peab kogu kolhoosiga kuulsate inimeste pulmi. Artemi Bogdanovitš ei pannud mitte päris ilma tagamõtteta Nastja nime ette sõna «kuulus».

Kutsed olid laiali saadetud ja Artemi Bogdanovitš arendas hoogsat tegevust, kasutas kohe ära pulma kutsutud tarbijate kooperatiivi esimehe Tužikovi, ostes tema käest tünnide viisi heeringaid, ämbrite kaupa taimeõli, kastide viisi viina, veini ja šampanjat. Stepakovskaja külas keetis hakkaja eit Anfissa meest ja linnastest kanget bražkat.

Külast külla liikusid kolhoosis jutud pulmade ettevalmistustest, kõik ootasid elevusega seda lõbusat päeva. Kaks lõõtspillimeest, Pavel Klešnjov ja Serjoga Rjuhhin, üks asulast, teine Kulitški külast, alatised võistlejad — ja ei teagi, kumb neist parem mängija oli, — vabastati «proovide tegemiseks» tööst — range hoiatusega, et nad endale häbi ei teeks.

Nastja õmbles valget laulatuskleiti. Kostja käis peigmehe õigusega iga päev tema pool, istus kangelt ja sirgelt pingiserval, tihe juuksetukk siilina turris, Nastja oleks meeleldi tahtnud seda silitada ja küsida: «Kes sulle liiga tegi, kukupai?» Vaikis, ohkas ja poetas aegajalt:

«Jätan oma ameti maha, hakkan traktoristiks või karjakasvatajaks.»

«Miks siis?»

«Minu töö on perspektiivitu. Võib-olla saan end mujal kuidagi näidata. Jah, perspektiivitu amet.»

«Aga selle-eest puhas. Karjakasvataja, tead, võib oma käed sõnnikuseks teha.»

«Mõtled sõnnikuga hirmutada! Võib-olla olen ma helge tuleviku nimel valmis elu andma.»

Poisikeselikult tõrges juuksetukk, sile laup, rohetavate silmade solvunud pilk, ja Nastja mõtles küpse naise hellusega: «Ausõna, mitte kolm, vaid kolmteist aastat noorem, näe, kellega saatus kokku viis — kollanokakene.»

13

Oodatud päev on käes.

Taevas pole ainsatki pilve, nooltena kaovad sinetavasse kaugusse õhku tõusvad pääsukesed. Kurtšavka jõe kivine põhi punab läbi tumeda vee. Vaikselt sillerdavad päikesepaistel kaldaäärsed kased, mis pole veel kaotanud oma kevadist rohelust — haljad nelipühadekased, otsekui rahvalaulus.

Kiiruga kokkulöödud pikad lauad rohelisel kaldamurul on paigutatud U-kujuliselt, keskel on koht noorpaari ja ülemuste jaoks. Siin on lauale pandud voodilinad, mujale pole linu jätkunud. Ümber laua askeldavad vabatahtlikud peoperenaised, toovad lauale külma liha lõike — sealiha, lambaliha, loomaliha; keedetud kartuleid ja tarbijate kooperatiivi heeringaid suurteks tükkideks lõigatuna; rikkalikult taimeõliga ülevalatud hapukapsast; plaatidel terved hunnikud sülti, mis hakkab kuumuse käes sulama; mulluseid hapukurke; tumepunast rosoljet, ikka tollesama tarbijate kooperatiivi taimeõliga tehtud. Kogu selle toreduse keskel seisavad läbipaistvad «Pealinna viina» pudelid, pidulikult tumedad šampanjapudelid. Noorpaari aukohal on klaasist karahvinid — mis tavaliselt ilutsevad istungite ajal presiidiumilaudadel —, korgini täis sogast, merevaigukarva bražkat. Noorpaarist kaugemal on seesama bražka, ainult et mitmevärvilistes emaileeritud teekannudes.

Kaldal on rahvast nagu mesilasi pereheitmise ajal, nad

tammuvad, tallavad rohtu, tulevad salguti kokku, räägivad väärikalt ilmast ja suviviljadest ja sellest, et väike vihm kuluks ära — ei, mitte täna, jumal hoidku selle eest, aga nii lähemate päevade sees. Kõigil on uus ülikond ja puhas särk seljas, mõnel müts puhevil peas; mõnda ei tunne naabergi kohe ära; jõe niiskesse lõhna lööb ajuti tugev naftaliinipahvak. Neiukesed on lillelistes kleitides, kellad käe peal, igaüks hoiab peos puhast taskurätikut. Issai-taat krimpsutab põrgupiinas nägu — uhiuued saapad, mis pole veel kordagi jalas olnud, pigistavad. Kõik püüavad hoolega juttu ajada, et mitte laua poole vahtida — pole viisakas läbematust üles näidata...

Lõpuks patseerivad kohale külalised rajoonist: harjasjuustega lüheldane Puhnatšov, suur ja tüsedusele kalduv Kutšin, rühikas rajooni tarbijate kooperatiivi juhataja Tužikov, väikne prillidega pangadirektor... Tulevad ja kaovad rahva sekka, ühinevad vestlejatega, kes räägivad suviviljadest.

Aga noorpaari ei ole. Kell on juba nelja peal, päike hakkab õhtusse kalduma, nii mõnigi kisub villase pidukuue seljast. Noorpaari ei ole, ka Artemi Bogdanovitši pole kuskil näha.

Ja siis kostab korraga:

«Ee-eest ära!»

Kärsitult tantsiskledes sõidab kohale korskav troika, kaariku kutsaripuki seljatoele nõjatub punetav Artemi Bogdanovitš.

«Ee-eest ära! Kallid pulmalised, andke noorpaarile teed!»

Tuul mängib valge pruudilooriga, peigmees on mustas ülikonnas nagu kuldnokk, pea püsti, kael õieli — kõvasti seotud lips poob.

Kohe lööb kallas kihama, ühed astuvad hobuste eest kõrvale, tõugates teisi, need jälle tükivad ettepoole, et paremini näha, — tõuklemine, naer, hõiked läbisegi:

«Bogdanovitš on nagu prohvet Elias.»

«Vana viha oleks võinud veel habemeks ette kleepida!»

«Kahju, et kuljuseid ei ole, vanasti olid ikka kellad peal.»

«Kus nüüd veel kuljuseid...»

«Kallid pulmalised! Tee vabaks!»

Ja lõpuks kilavad eided:

«Kallid külalised! Palume lauda istuda! Kallid külalised! Palume lauda istuda! Katsuge rahul olla — pakume seda, mis on!...»

Sundida pole kedagi vaja, rahvahulk voogab laua äärde, vallutatakse pingid, hõõrutakse käsi. Ja olgu lauad kui pikad tahes, selgub, et külalisi on ikka rohkem, kui mahub. Istutakse tihedalt üksteise kõrvale, eriti meelsasti suruvad noormehed end tütarlaste ligi, naeru ja nalja saatel:

«Litsu aga Njurkat — kas hakkab mahl tilkuma!»

«Püüan kõigest väest.»

«Nagu vihaleht küljes kinni! Ma kutsun Vassili!»

«Sinu Vassili on juba Daška külje alla pugenud.»

Üks kamp poisse riputab kuued puu otsa ja istub eemale läntsakile maha.

«Traktoristid, tulge siia! Issai-taat, sina olid ka kunagi haakija.»

«Tal nüüd neljajalgne traktor!»

«Ei, vellekesed, mul siingi mõnus pesa!»

Issai-taadi kõhn kondine selg paistab kahe priske eide selja vahelt.

«Hea soe olla.»

Selle sagina ajal ilmub kohale veel kaks külalist, neid märgatakse alles siis, kui üks neist hakkab noorpaari ees keksleme ja neid fotoaparaadiga sihtima.

«Kes need on?»

Oblastirahvas on ikka meeles pidanud, saatnud lehemehed vaatama ja pildistama, et kõik saaksid teada, kuidas «Sangari» kolhoosis pidu peetakse.

Kostja istub, ähmi täis, lõug õieli, ja higistab oma mustas ülikonnas. Nastja, üleni valges, on hirmust küürus ja koledas segaduses, vaata et ronib veel laua alla. Tema kõrval istub ema, keda ahistab rahutu ja paigalpüsimatu lauanaaber Artemi Bogdanovitš. Aukülalistel on pisut isevärki hämmeldunud naeratus näol...

Jõetuul paisutab rüüšidega mõrsjaloori, mis langeb Nastja õlgadele. Pruudiehted ei sobi hästi Nastjale, ta nägu on valge gaasloori raamis liiga lai ja ümmargune, nagu puust liud, põsenukid teravad, ja lopsakad volüümid — õlad, rinnad — tungivad liiga julgelt õhukese riide alt esile. Nastja tunneb enesel kõikide pilke ja on surmani kohmetu, peites laua alla punaseid, lohmakaid, tööst karedaid käsi.

Brigadir ja juhatuse liikmed sosistavad Artemi Bogdanovitši käsul paremat ja pahemat kätt lauanaabritele:

«Ütle edasi, et end väga täis ei kaanitaks. Juhtub viimati külaliste ees mõni piinlik lugu. Hoiatage eriti Jegor Mitjuhhinit, see ju päris hull, kui end täis võtab... Bražkat jääb järele, kui külalised ära sõidavad, siis võib õhtul võtta, nii palju kui kulub...»

Ja igaüks, kes sellise manitsuse osaliseks saab, noogutab mõistvalt:

«No muidugi, ega külaliste ees ei või häbi teha...»

Kuid rohkem kui kõik manitsused mõjub kainestavalt peo algus.

Esimesena tõuseb Artemi Bogdanovitš, viinaklaas käes, tema kohuseks on sissejuhatavas kõnes rääkida sellest, et kolhoos läheb ülesmäge (sulatõsi, ammu see oli, kui normipäeva eest saadi kolmsada grammi), et kolhoos oskab oma paremaid töötajaid hinnata, et Nastja Sörojeginat — vabandust, väike eksitus, nüüd juba Nespanovat —, keda keegi ei tundnud, tunnevad nüüd kõik, ja et sellised nagu Nastja on elu peremehed, et suur aitäh kallitele rajoonikülalistele, kes pulma tulid... Artemi Bogdanovitš räägib seni, kuni viinaklaasi hoidev käsi ära sureb, alles siis hüüab ta:

«Noorpaari terviseks!»

Rajoonikomitee sekretär Puhnatšov tõuseb püsti, muidu on ta lihtne ja ladusa jutuga mees, kuid erakordse sündmuse puhul pole lihtsus ja ladusus kohased. Ta räägib samuti kaua, viinaklaas käes, kaadrite kasvust, majandusliku ja kultuurilise taseme tõusust — näete, siin on teile kujukas näide — kuulus seatalitaja...

Kutšin, propagandasekretär, seostab tükk aega Nastja pulmi rahvusvahelise olukorraga ja imperialistide sepitsustega...

Edasi läheb asi kiiremini, kuna rajooni tarbijate kooperatiivi esimees Tužikov ei oska pidada ladusaid kõnesid: puudutab rahvusvahelist olukorda — läheb jutuga segi, hakkab nagu rääkima helgest tulevikust, kuid läheb jälle segi, lööb käega ja röögatab:

«Kibe-e!!»

Ja laudadest toetatakse heameelega:

«Ki-be-e!!»

Takerdudes gaasloori, küünitab Kostja sõnakuulelikult Nastja poole ja tonkab talle ninaga vastu põske.

«Ikka kibe-e!!»

Tonkab uuesti.

Lõpeb organiseeritud osa, algab korralagedus, lüüakse kokku, kellega keegi tahab:

«Hei, vader, terviseks!»

«Paška, kuradi kurat! Jätsid vahele? Lööme kokku!»

Proovitakse pidada kõnesid külaliste auks, kuid sellest ei tule midagi välja, olgugi et nende terviseks juuakse meelsasti.

Sõbralikult kõlavad kokku kaks lõõtspilli, noorus läheb elevile, minnakse tantsima, kuid tantsu segab autojuht Ženka Krutšinin oma Glašaga. Ženka hüppab välja ja alustab vene tantsu — välguvad läikima hõõrutud säärikud, sähvivad läbi õhu peopesad, rappub salkus pea, hooga ilmub ta kükktantsuga Glaša ette:

«Oh ma vaene naisemees,
süda valust lõhkeb sees!
Oleks sigalast mu neid,
küll ma lõikaks loorbereid.»

Glaša, tõmmu, kitsapuusaline, ise paras pruudiks, olgugi et kahe lapse ema, tõstab kulmud kõrgele, õõtsutab õlgu, lehvitab käes muserdatud rätikut ja otsekui libiseb edasi:

«Oh minu kallis kotkalind,
ei mina hoia tiivast sind:
võta neiu sigalast,
tee tal' taha seitse last!»

Põlvili laskudes pildistab neid oblasti ajalehe reporter.

«Seltsimehed! Kodanikud! Meelest läks ära!» röögib Artemi Bogdanovitš. «Seltsimehed! Unustasime juua!»

«Ei ole unustanud, kogu aeg joome.»

«Unustasime terviseks juua! Nastja ema terviseks! Ema terviseks, kes ta meile sünnitas, kes kasvatas ta meile üles...»

«Elagu Anna Jegorovna!»

«E-elagu!»

Õige ootamatult tõuseb nagu maa alt laua ääres kössitav vanaeit. Ajalehe fotograaf tormab ülepeakaela tema

juurde... Tõuseb nagu maa alt, kaob uuesti nagu maa alla, ja Ženka veiderdab edasi, lastes oma läikima hõõrutud säärsaabastel välkuda.

Hilja õhtuni kostab Kurtšavka jõe kaldalt lõbus lärm, kuid pidu ei jõua veel haripunkti, kus vihamehed härdalt ära lepivad ja sõbrad riidu lähevad. Ainult Issai-taat viiakse laua äärest minema — väsis teine ära, ta pannakse lähema põõsa alla puhkama, võetakse kitsad saapad jalast, et ei pigistaks. Siis tuleb veel rajooni tarbijate kooperatiivi esimehele Tužikovile järsku meelde, et ta on õnnetu, ja ta tahab minna ennast jõkke uputama, kuid ka see nõu laidetakse õigel ajal maha.

Nastja on kaine, istub laua ääres nagu köidikuis, Kostja aga kallistab Artemi Bogdanovitši ja seletab talle:

«Tema on meil number üks!» ja näitab Nastja peale. «Number kaks oled sina. Ja kolmas olen mina!»

Artemi Bogdanovitš, näost leemendav ja punane, kõigiti rahulolev, muheleb:

«Olgu peale, olgu peale... Sa ju tead, mina mäkke ronima ei hakka, võin ka ilma numbrita ringi käia.»

«Ei, sina oled number kaks. Tunnistan sulle seda! Tema on number üks! Aga kolmas olen mina!»

Jõe ääres lõpeb pidu, külavahel aga alles algab. Veel kaua pärast keskööd üürgavad lõõtspillid Nastja, neiupõlvenimega Sõrojegina, nüüd Nespanova auks. Kaua pärast keskööd käib pidu täie hooga, kuni vihamehed lepivad ära ja sõbrad lähevad riidu.

14

Varahommikul tormas ta ülepeakaela sigalasse, tegi tule katla alla, ja jooksis vahepeal, kuni vesi keema hakkas, jälle suure ajuga koju, et Kostjale toitu teha ja teda tööle saata.

Kodus võttis teda vastu täie häälega üürgav raadio, Kostja ajas peeglisse vahtides ja veidraid nägusid tehes habet, ema oli otsekui uuesti ellu ärganud, võitles potiharkidega ja tõi lauale ahjus kuumutatud piima.

Kostja oli arglik, kohmetu ja kuidagi habras, Nastja tundis end tema kõrval tugevana, rohmakana, ja iga päevaga kasvas emalik vastutustunne: kui Kostja kodunt

välja läks, kartis Nastja millegipärast, et äkki juhtub Kostjaga midagi, kuni ta eemal viibib, kuigi ta teadis, et midagi ei saa ju juhtuda, küllap ta ajab külanõukogus asju, nagu on ennegi ajanud. Vähehaaval sugenes usk, et ega see polnudki ainult juhus, mis Kostjat tema poole tõmbas, et Kostjal on ilma temata raske toime tulla, niisiis on see asi kindel ja püsiv, niisiis ei kao Kostja jälle käest.

Seniajani oli ta oma naiselikku härdameelsust raisanud mõne poollõpnud põrsa peale, mujale polnud seda kuhugi panna — kes seda tahtis, kellele seda vaja oli, seda otsatut härdameelsust? Nüüd on keegi, kellele seda anda, kes sosistab öösiti, imetlusest kidakeelne:

«Oled sa aga tuline, ausõna.»

Ja Nastja jooksis nagu pöörane kodu ja sigala vahet, tal ei olnud ühtki vaba minutit, polnud aega ninagi nuusata. See oli alles elu! Paremat polnud ta osanud ettegi kujutada.

Ajalehed aga trükkisid juba hulk aega numbrist numbrisse artikleid ja kirjutisi üldise pealkirja all: «Oblasti karjakasvatajate nõupidamise eel!» Kolhoosi kontoris tehti ammu kokkuvõtteid: selle ja selle kvartali jooksul on välja lüpstud, üles kasvatatud, müüdud... Ja kusagil, Nastjale tundmatus Gustoborje rajoonis elas võistleja Olga Karpova — samuti seatalitaja, samuti kuulus, Nastjast kuulsamgi, sest ta oli juba ammu oblastis tuntud nimi ja praegugi oli tal juurdekasv suurem kui Nastjal, sest omal ajal oli teda autasustatud ordeniga. Pool aastat tagasi poleks Nastjal mõttessegi tulnud ennast temaga võrdseks pidada — tuntud suurus, poleks ligi saanud. Nüüd aga ütles Artemi Bogdanovitš otseselt: «Kutsu võistlema, mis sa ootad!» Ja aitas Nastjal üleskutset kirjutada.

Ja nagu alati, ei jäänud Artemi Bogdanovitš poolele teele peatuma: «Kui teed kiiduväärt teo, siis hoolitse ka selle eest, et sind kiidetaks.» Ta hoolitseski selle eest, et Nastja kiri trükiti korraga kolmes ajalehes ära: Zagarjes, tundmatus Gustoborjes ja oblastikeskuses.

«Ega meiegi sita pealt riisutud ole,» hõõrus Artemi Bogdanovitš käsi.

Ta upitas Nastjat, ise aga seletas: «Tark ei hakka mäkke ronima...» Ja Nastja taipas uduselt, et Artemi Bogdanovitš on kaval, tal on hea saata mäkke kedagi teist; katsugu nüüd keegi ette heita, et piimaplaan on täitmata

või teraviljamüük hilineb — ei-noh, pidage, meie oleme jälle muu asjaga kuulsad, ega kõike korraga ei jõua. Ise võid orus istuda, aga lipp pane mäkke lehvima, ilma selleta ei saa.

See mees tegi Nastja jaoks kõik, upitas üles, tegi kuulsaks, pani isegi mehele. Nastja oleks pidanud teda isaks ja heategijaks hüüdma, tema aga kartis millegipärast Artemi Bogdanovitši. Ükskõik kui kõrgele Nastja ka tõuseks, temast üle ta ikkagi ei tõuse, ja katsugu ta ainult midagi vastu Artemi Bogdanovitši tahtmist teha, kohe tirib ilusti ja vaikselt alla, puhub kuulsuse minema, ja au ja uhkus on läinud... Oh, Artemi Bogdanovitš, Artemi Bogdanovitš, heategija!

Seda raevukamalt talitas Nastja sigalas. Läheb tal halvasti, kannatab Kostja mõne aja ja laseb jalga. Ta ju haritud, loeb raamatuid, kirjutab artikleid ja valgustab ettekannetes poliitilist olukorda...

Suvine poegimine läks korda, see oli tunduvalt suurem kevadisest. Pihla tõi üksteist põrsast, isegi varem silmatorkamatu Venimus üllatas üheksa põrsaga — kõik tugevad ja terved, nii et lust vaadata. Nüüd oleks võinud patud lunastada, kätta vanad puudujäägid, kuid aeg polnud selleks kuidagi sobiv — just enne karjakasvatajate nõupidamist, just enne, kui kuulus Olga Karpova võistlema kutsutakse. Kõigil seatalitajatel õnnestus, ja sinul üksi nurjus, musta plekki valge peal märgatakse kohe, ja igaüks näitab näpuga: ehee, sisse kukkus meie kuulsus! Oh ei, kui panid käe adra külge, siis ära vaata enam tagasi. Nastjal jäi mõni pea oblasti rekordist puudu. Ainult mõni pea, et Olga Karpovast ette jõuda. Kõik ootavad seda, kõige enam aga Artemi Bogdanovitš. Ainult mõni pea, et kolhoosi uhkusest saaks terve oblasti uhkus. Ja need pead leidusid. Sa mängid tulega, Nastja, see on kardetav!

Unisena, jõudes vaevalt tilga vett näole visata, jooksis Nastja esimeste koidukiirtega sigalasse. Sigalast jälle tuhatnelja koju. Kodus mängis sisselülitatud raadio erksaid hommikumarsse. Kostja, korralikkus ise, puhas käterätik üle õla, ajas laua ääres habet.

Mäng tulega — see tegi rahutuks! «Karjakasvatajate nõupidamise eel!» seisis ajalehtede esikülgedel. Auga kavatsetakse Nastja saata sellele nõupidamisele, niisiis tuleb tal oma sigala terve täiega kellelegi üle anda. Tuleb

üle anda sellelesamale Pavlale, ja siis — mine tea, mis võib juhtuda!

Pavla oli Nastjast ainult aasta vanem, suure kondiga, lameda rinnaga, labase näo ja rämeda häälega, üks neid, kelle kohta öeldakse, et kirvetöö, aga kõvast puust, abielus oli ta alles lühikest aega, aga oli jõudnud juba karja lapsi muretseda. Omal ajal kutsuti teda seatalitajaks, kuid ta ütles ära. Töö on raske, nõuab hoolt, hommikust õhtuni sigalas, teinekord pole öőselgi rahu, kodu jääb lohakile, ja kes sedagi ütleb, kas sa ka midagi teenid või ei! Mehe selja taga ei olnud Pavlal ka nii tõsist rahamuret.

Pavla pidas end üksvahe õnnelikumaks kui Nastja, kes oli kasvanud ilma isata, kellel oli kodus haige ema ja kelle saatusest määratud peigmees jäi kusagile laia maailma — peab ju haletsema. Ta haletseski, ja sokutas Keškale. Kuid nüüd pole mingit põhjust haletsemiseks, nüüd korjab Pavla ise Nastja järelt palukesi. Nastjat kutsutakse tihti rajooni, mõnikord tuleb tal päevade kaupa istuda nõupidamistel, ega siis sigu saa järelevalveta jätta. Pavlale makstakse juhusliku järelevaatamise eest, aga paljukest seda on, uut riidetükki selle eest ei saa, ja lapsi ka ei toida, rüga aga põllul nagu kõik teised.

Üks asi on jätta sigala üheks päevaks või õhtuks Pavla hoolde, teine asi on jätta nädalaks-paariks. Nädalaga jõuab Pavla koduneda ja kõik ära näha, nii et avastab peale siin katuse all elavate elushingede ka surnud hinged. Ja kui avastab, siis salajas hoidma ei hakka, oh ei, Pavla ei ole pühak, ei tema nimekat naabrinaist urkimata jäta.

Kostja tuli töölt, kare juuksetukk aukartustäratavalt püsti, näoilme mõneti range, küllap juhatas äsja mõnd koosolekut ja pole veel jõudnud «maha jahtuda» või tõi mõningaid uudiseid: kas on Nastja pilt lehes ära trükitud, või on juhatusel plaanis preemiat anda...

«Sind saadetakse komandeeringusse.»

«Kuhu?»

«Aitab kodus istumisest, selline inimene peab teistega kogemusi vahetama.»

«Nii et mul tuleb ära sõita?»

«Tahad komandeeringus olla ja samal ajal kodus ahju peal pikutada?»

«Mitte kusagile ma ei sõida.»

«Sõidad küll. See on rajooni parteikomitee büroo otsus.

Kõigepealt sõidad Gustoborje rajooni, Olga Karpovnaga kogemusi vahetama. See on üks. Blintsõ rajoon palub endale külla. See on kaks. Ja tõenäoliselt tuleb veel mõnele poole sisse astuda . . .»

«Kelle hoole alla ma sigala jätan? Lasevad käest ära! Ajavad untsu! Ei sõida ma kusagile!»

«Küll leitakse inimesi, kes järele vaatavad. Kümme silma ja kümme kätt hakkavad hoidma kolhoosi au.»

Kostjaga pole mõtet rääkida, kohevil nagu kalkun, uhke, et naine sõidab mööda rajoone ja paneb teistele tarkust pähe.

Täis ärevust läks Nastja magama. «Kümme silma ja kümme kätt . . .» See on palju hirmsam kui ainuüksi Pavla kätte usaldada. Kui igaüks, kes aga soovib, hakkab vaatamas käima, oma nina toppima ja urgitsema, siis ei ole pääsu loota. Aga kui on Pavla üksinda, mis siis ikka . . . Pavlat kardab ta vist asjata. Pavla teab praegugi kogu seakarja, iga põrsast tunneb kärsa järgi nagu naabrilapsi näo järgi. Karja teab, kuid seda ta teada ei saa, mis karja kohta kirjas on. Neid raamatuid hoiab raamatupidaja Sidor Matveitš Petrjajev kontori kapis luku taga. Naljakas on lihtsalt mõelda, et Pavlal tuleks pähe neid raamatuid tuhnima minna. Ja kui tulekski, siis ega ta nii suur kirjaoskaja ikka ei ole, et välja loeks. Sidor Matveitš võib küll ükskõik millise arvu peast ütelda, kas või öösi une pealt. Aga jällegi — kes selle peale tuleb, et temalt küsida? Seniajani pole Pavlal seda igatahes mõttesse tulnud. Kui aga jaol on «kümme silma ja kümme kätt» . . .

Hommikul pärast sigade söötmise aega oli Nastja juba Artemi Bogdanovitši juures.

«Hea küll, eks ma's sõida, kui seda nii väga vaja on,» andis ta nõusoleku. «Muidugi, sigade pärast on mure, mis seal salata, Pavla on küll õige inimene, aga ikkagi — oma meel kuningas, oma pea peremees.»

«Me peame tal silma peal, vaatame järele,» lubas Artemi Bogdanovitš.

Just seda Nastja ootaski.

«Oi, ei, tahtsin just paluda, et igaüks asja ees, teist taga, sinna nina ei topiks! See on viimane nuhtlus, mõtle ise, kui sa teed tööd ja sul on kümme silma vahtimas ja kümme kätt segamas. Kuuled, Bogdanovitš, ära lase kelleg seal luusida. Ma räägin ise Pavlaga läbi, ja kui tagasi tulen, pärin ka ise tema käest aru.»

«Hea küll, olgu nii. Keegi ei topi sinna nina.»

«Ja Pavlale maksate sama palju kui minule! Kuuled?»

«Küll me maksame, ära muretse.»

«Ja sööta olgu nii palju, nagu kogu aeg on toodud. Ma tunnen laomeest: Mihhei annab ühele kotitäie, teisele matitäie . . .»

Veel samal päeval viis ta Pavla sigalasse:

«Ole siis tubli, ära kedagi segama lase, kõik need korraldajad teevad muidu tüli ja pahandust. Ära lase kamandada, võta kraest kinni ja viska välja.»

«Saab tehtud,» rahustas Pavla. «See käib minu käes kähku.»

Keška nüüstis end paluvalt vingudes vastu saapasäärt, ootas nagu ikka, millal Nastja sirutab käe ja sügab teda kõrva tagant. Nastja kummarduski tema kohale:

«Ma tulen varsti tagasi, kallike. Ära, kullakene, kurvasta . . . Pavla, sa hoia ikka teda. Mis sa teed ära, ma olen ta hirmsasti ära hellitanud.»

Pavla naeris laginal:

«Küll ma sussutan teda süles.»

«Ja pea meeles, Pavla . . . Kui vähe midagi on, siis räägi Artemi Bogdanovitšile, ta kutsub mind kohe telegrammi teel tagasi.»

«Noh, saab ehk ilma telegrammita hakkama. Lapsedki jäetakse naabri hoole alla ja ei tunta muret, mis siis veel seapõrsad! Ena mul asja . . .»

Keška nüüstis end vastu saabast, ei läinud sammugi eemale. Ja Nastja mõtles kurvalt, et varem või hiljem tuleb tal Keškast lahkuda, sest ega Keškalgi pole oodata paremat lõppu kui teistel sigadel — ikka noa alla. «Jumal küll! Süda valutab, nagu jääksid kallid kodused maha, ja mitte sigudikud . . .»

Kanditud kaeluse ja taevassinise kribulise lillmustriga kleit, kroogitud õlgadega must jakk, käe peal «metro»-riidest läikiva voodriga beež mantel, jalas kõrge kontsaga kingad — pigistavad neetud, võib-olla annavad käies järele. Nastja läks rongi peale.

Artemi Bogdanovitš saatis Nastja ilusti jaama, koos Kostjaga lehvitasid, kui rong minema hakkas. Ja Kostja — oh teda lollikest küll — vahtis aga, enne kui rong ette

sõitis, muudkui silmanurgast Nastja poole, oli näost päris ära ja ütles kaks korda:

«Sa oled päris elegantne naisterahvas!»

Artemi Bogdanovitš ühmas omalt poolt:

«Vaata et tuleb veel mõne teisega tagasi. Ega see ime poleks!»

«Ei, tema peale võib kindel olla.»

Oh sa mu lollike...

15

Ega see polnud mingi kauge maa, kuhu Nastja sattus, ainult teine rajoon. Kõik rajoonid on ju omavahel sarnased: ühtemoodi kollendavad põllud, ühtemoodi tuulest sasitud katused, ja nii nagu Zagarjeski — konarlikel, auklikel teedel lagunenud sillad, mis püsivad ausõna peal koos. Tuttav pilt, mitte midagi imestamisväärset, ja ometi oli iga hetk Nastjale täis uudsust.

Vaevalt sai ta rongist maha, kui juurde astus mees:

«Vabandage, kas teie olete Anastassia Stepanovna?»

«Just nii.»

«Olge lahked, auto ootab.»

Nastja oli üldse elus neli-viis korda käinud täditütre juures, kes oli külast välja, metsapunkti ülemale mehele läinud, nii et neid rongilt mahatulemisi oli ikka ennegi olnud, küll kodujaamas, küll mujal — ning iga kord oli mure, et kas jõuab bussi peale või saab mõne mustaotsasohvriga kaubale... Siin aga: «Olge lahked, auto ootab...»

Auto juurest rühib talle vastu üks naine, naeratab krimpsu niigi krimpsus näo. Ohoh, Olga Karpova ise on tulnud Nastjale vastu! Annab esimesena käe, on pisut nagu kohmetu:

«Tere. Jõudsite ilusti kohale?»

Kuulus Karpova on väike ja kõhetu, tal on suured rasked käed ja uje naeratus päikesest põlenud heasüdamlikul näol. Temaga võrreldes on Nastja oma pidu-liku kleidi ja kõrgekontsaliste kingadega vähemalt pealinna primadonna. Sellepärast see Karpova ongi vist kohmetu.

Kõik on uudne, isegi numbrituba rajooni kolhoosnikute kodus. Kunagi pole ta enne numbritubades peatunud, kui

on sõitmist olnud, ikka on ööbinud sugulaste või tuttavate pool. Siin aga on sul eraldi puhas toake, kolme vägilase pilt seinal ja veekarahvinil väike valge linik all.

Kõik on uudne, ka hommikune viisakas koputus uksele: «Kas tohib? Ma tulin teile järele.»

Noor autojuht on kangesti Ženka Krutšinini moodi — häbematu pilguga, nii et ootad, kunas ta laulma hakkab:

«Kes puudast rinda neiukse
küll kodukanaks saab?»

Aga ei, see on teine maailm ja teised inimesed...

Kuulus Olga Karpova, kuulus 20. Parteikongressi nimeline ühendatud kolhoos, kuulus esimees Afanassi Parfjonõtš Tšujev. See kuulus esimees on pikk ja kõhn, tal on bassihääl, suur nina ja kulmutihnikusse peitupugevad silmad.

«Tutvuge, tehke kriitikat,» surub laia käelabida pihku.

Oh, küll oleks tahtnud läbi näha ja mõista, mida see Olga Karpova endast kujutab. Pealtnäha nii lihtne, tavaline külaeit, natuke nagu Nastja ema moodi, kui see veel noorem oli. Aga kas see ülistatud Olga Karpova on tõesti nii lihtne? Kahtlane küll — mitu aastat hooldab tohutut seakarja, saab uskumatult palju põrsaid. Nastja jõudis temast ette, aga kuidas? Oma võidu hinda Nastja ju teab. Ja nüüd lubab Olga veel teda võita! Kas tal on siis kahe käe asemel neli või viis paari käsi? Nastja tapab end tööga ära, toimetab varavalgest pimedani sigalas, aga näitajad on ainult sellepärast head, et tal on arvesse loetud ka surnud hinged, need ju hooldamist ei vaja. Oh, ei jõua kohe ära oodata... Võib-olla ajavad kõik puru silma, võib-olla on see tavaline asi? Siis on kõik selge — kavaluseta ilmas läbi ei saa. Ära sa, Olga Karpova, proovigi udu ajada, me tunneme nooti, ega me ülemused pole.

«Tutvuge, tehke kriitikat...» Karpova viis Nastja oma sigalasse. Ja Nastja lõi araks.

Nastja oli oma elus näinud enamasti sealautu, kus on kitsas, umbne ja pime, kus lagi paistab läbi ja põrand on nagu porimülgas. Seepärast talle oma laut meeldiski: vahekäigus tsementpõrand, pumpad — ja vesi jookseb kartulikeedupatta, sulgude seinad on veel viguritega, kirikaia võred... Siin pada ei olegi, on mingisugused aurutamiskatlad, käepidemed nikeldatud nagu raudvoodi nupud, kere valgeks värvitud, pahiseb ja podiseb, aga

suitsu, tossu ega haisu ei ole. Otse aurutamiskatla juurde viib linttransportöör. Vajutad hoova alla — soe söök läheb portsjonitena lindile ja mööda renni sulgudeni, igale seale tema jagu — söö ja mine rasva. Pole vaja räpaseid ämbreid edasi-tagasi tassida. Ja sulgude puhastamine?... Kui palju aega ja vaeva see võtab, ja ikka ei jõua — sead püherdavad sõnniku sees. Siin võtad kummivooliku, ajad veejoaga sõnniku renni ja sama joaga mööda renni kaevuni. Laut pestud, paned kaevule kaane peale, ja ongi puhtus majas, isegi labidaid pole. Ruum on suur ja valge, puha värvitud, kõik lumivalge nagu haiglas. Mis sellises sigalas viga töötada, siin võib laiskvorst ka kuulsaks saada.

«Tutvuge, tehke kriitikat»... Saadeti kogemusi jagama. Nojah, kogemusi võiks ta tõepoolest jagada...

Nüüd, kus ta oli visanud kärvanud põrsad Artemi Bogdanovitši ette, nüüd, kus talle oli öeldud, et «selles see elukunst seisabki, et tuleb võimule vastu hakata... Kus jõud ei aita, aitab nõu...» Nõu ja kavalus. Nastja kavaldas ja ei tundnud südametunnistuse piina — ega asjata ei öelda, et rumal pea teeb rohkem paha kui varas. Ühte asja ta kartis — seda, et tema kavalus pole küllalt suur, et see võib läbi paista...

Kas näed: «Tutvuge, tehke kriitikat»... Öeldakse nagu korralikule inimesele. Keegi ei aima, et temast sai juhuslikult pühak. Pühapäevakleit, kõrge kontsaga kingad... Tõesti, kui tema, Nastja, oleks pidanud ise sellisega kokku puutuma, ta oleks talle järele sülitanud. Pühapäevakleit on pettus, väärikas toon on pettus, isegi mehe sai pettusega majja. Kogu elu on pettus, kogu õnn on rajatud pettusele. Kui kauaks niisugust elu on? Kui kaua kestab selline õnn? Isegi ei saa enam endast lugu pidada: sa oled võlts, Nastja, võltsitud kivi kallis kees.

«Tutvuge, tehke kriitikat»... Nastja käis koos Olga Karpovaga avaras sigalas ringi ja vihkas Olgat. Lihtne naine nagu temagi, veelgi tumedam, aga tal on vedanud. Pole tarviski petta ja keerutada sellise vägi ja varustuse juures. Kas Nastja siis tahab petta, miks on tema õnn nagu nõletõbine täkk — pealtnäha terve, kael kenus, aga seest mäda, pole muud kui lase maha? Miks? Kes selles süüdi on? Nastja vihkas Olgat.

Õhtul olid kõik 20. Parteikongressi nimelise kolhoosi karjakasvatajad koos, Nastjal tuli esineda, tal paluti minna punase laua tagant kõnepulti, talle plaksutati.

«Tehke kriitikat.» Ja Nastja taipas, et targem on mitte kritiseerida, hakkas hoopis kiitma Olgat, tema sigalat ja töökarja:

«Seltsimehed, mulle endale oli see tõsiseks õppetunniks. Ma nägin teie juures palju kasulikku. Ütlen ausalt: meie ei saa teile ligigi... Suur tänu teile kõigile...»

Ja kõik olid rahul. Olga Karpova päevitunud kortsus nägu punetas, Afanassi Parfjonõtš Tšujev ise — vali ja nähtavasti arukas mees, sihuke, kes võib läbi seinagi näha, — istus nagu sünnipäevalaps. Meelitus hakkab pähe, keegi ei pane sellele vastu. Nastja taipas seda vaistlikult ja kiitis hoolega Olga Karpovat.

Teda saadeti austusavaldustega ära.

16

Ta sõitis mitu rajooni läbi ja tuli ringiga koju tagasi.

Kostja oli rongi vastas. Nägi teda, võpatas ja jäi imelikult vaikseks, vahtis altkulmu.

«Mis sul on? Kas on midagi juhtunud või?» küsis Nastja.

«Ei, ei ole midagi... Aga sina oled kuidagi... Teistsugune...»

Sama kleit, sama jakk, mantel käe peal, kuid ümarik nägu on muutunud nurgeliseks, põsenukid on tunginud esile, kanavarbad silme all paistavad rohkem välja, rahutu pilk vilab ringi, täidlase suu nurgis on kibedus. Teistsugune...

Kostja aga pole põrmugi muutunud — paks harjastukk turritab sileda lauba kohal, suured kõrvad õhetavad erutusest, rohelistes silmades on hämmeldus ja ootus.

Teistsugune... Nastja tundis seda ka ise. Iga päev aste ülespoole, iga päev samm kõrgemale, aga ükskord peab tulema lõpp... Teeskles rahulikku enesekindlust, aga öösiti ei saanud und. Seda polnud veel enne juhtunud, et ta poleks öösel maganud, tavaliselt jõudis pea vaevalt padjale panna, kui juba hakkasid kuked hommikut kirema, tuli üles tõusta.

Mis Kostja sellest taipab! Liiga lihtsameelne, kuidas sihuke küll külanõukogu esimees saab olla, aga noh, eks Artemi Bogdanovitš ajab kõik asjad tema eest ära.

Ta kallistas Kostjat, surus oma põse vastu tema nägu, meel läks äkki härdaks, ta pistis uluma:

«Mu kullake, mu lollike!... Oi, tere, sa mu vaeseke! Kuidas sa ilma minuta hakkama said?»

Kostjal läksid silmad niiskeks — näe, armastab ikka, näe, rõõmustab, ootas vist väga.

«Lähme ruttu. Ma tahan koju.»

«Koju veel ei saa. Paluti rajoonikeskusse minna. Seal on aktiiv koos — esined aruandega.»

«Oe-eh!»

Sigala ees koplis lebasid päikese käes roidunud sead. Üks hakkas äkki rabelema, tõusis jalule, tormas vastu, sile ja roosa, täis vetruvat jõudu. Keška pidi Nastja peaaegu jalust maha jooksma. Kärss püsti, kargles ta ruiates ümber Nastja, jäi siis äkki vait, surus end vastu seelikut ja sulges rammetult laud.

Nastjal tulid pisarad silma.

«Sa vaata, ära tundis. Mu linnupoeg, mu kullatükk! Oh sa kallis, oh sa mu väike lollike...»

Kratsis karedat, kestendavat nahka. Keška mõnules.

Ja Pavla nuuskas nortsudes rätinurka:

«Võtaks sind see ja teine! Ikka hull asi see armastus... Minu juurde küll niiviisi ei tormatud.»

Päike kõrvetas, leitsakuline õhk oli paks tuttavatest lõhnadest — kääriva sõnniku puskarilõhn ja leemendavate sigade terav ihulõhn. Põldude, pajuvõssa peitunud jõe, palavusest sulavate metsade ja tühja küla kohal lasus unine rahu. Nastja igapäevases maailmas oli kõik vanaviisi, midagi polnud muutunud.

Nastja ei tahtnud praegu midagi muud kui tõusta varahommikuti, minna tarest kõige otsemat teed sigalasse, minna, nägu vastu selget koidukuma, ja siis käised üles käärida ning tööle asuda, hoolitseda armastuse ja hellusega oma loomade eest, teada, et ükski päev ei lähe muidu raisku, igaüks neist toob kasu — toob pekki, liha, kolhoosile raha —, teada, et sul on olemas pere ja kodu, ja seal lapsukesed ootamas (varem või hiljem nad ikka tulevad), ja nende lapsukeste saatus on parem kui sinu oma: ei tule neil süüa aganatest ja nõgestest pätsikuid, raskeid kui kivi, musti kui põlenud sõnnik, ei tule neil isa sõtta saata ega kuulda isa kalgilt võltse sõnu: «Kas rind kullas

või suu mullas...» Ja perekonnas tulevad pisikesed pidupäevad, pisikesed rõõmud, nii nagu tänagi...

Kostja jändab täna uue mootorrattaga. Nastja ostis selle eile rajoonikeskusest. Külgkorviga — sellist riista kergesti kätte ei saa, kui poodi tulebki, siis ollakse kohe jaol. Appi tuli Tužikov: tal oli pulmapidu ja kange bražka meeles, vaevalt oli Nastja öelnud: «Tahaks...» — kui kõik läks nagu havi käsul... Säh, Kostja, ma kingin sulle ratta. Sa vist unistasid ammugi...

Midagi muud Nastja ei soovi, ainult sellist elu — ilma mingi kära ja kuulsuseta, rahu ja rõõmu, vaikset kondivalu õhtuti, kõva und, puhast südametunnistust. Ja seda elu tuleks alustada nüüd kohe, viivitamata, aga ei...

Õhtuks peab jälle pühapäevakleidi selga panema ja sõitma rajooni teise otsa, «Teise Viisaastaku» kolhoosi, seal on planeeritud esinemine. Kuulus seatalitaja ei saa mahti tegelda oma sigadega. Pavla, kellest lehtedes ei kirjutata, keda ei saadeta komandeeringusse, keda ei võeta austusavaldustega vastu, peab nüüd toitma ja toputama tema sigu. Tema, Nastja, aga peab ülistama oma karjakasvatusalaseid saavutusi. Ja siis tuleb oblastikeskuses kauaoodatud nõupidamine...

Seniks aga tõuka nühkiv Keška eemale ja lippa külla, seal ootab sind Artemi Bogdanovitš, ta ei jõua ära oodata, millal ta Nastja enda käest kuuleb, mida see nägi, mida teada sai, ja kuidas kolhoosi saadikut ka vastu võeti. Küll ta kuuleb, Nastjal on üht-teist rääkida.

Artemi Bogdanovitš oli end üles löönud, higistas tumedas ülikonnas. Ta punetav nägu lõi Nastjat nähes hiilgama, ta surus kätt, patsutas õlale, pakkus tooli, vaatas silma. Kui aga jutt algas, jäi ta vaikseks ja tõsiseks, liigutas lühikesi sõrmi laual.

Nastja rääkis Olga Karpova mehhaniseeritud sigalast. Artemi Bogdanovitš ei seganud vahele.

«Tahad või ei,» rääkis Nastja, «aga varem või hiljem tuleb meil samasugune ehitada. Muidu teeme tühja kära, suuri sõnu, ajame puru silma — ja pärast on soss. Palja hurraaga kaua vastu ei pea, Artemi Bogdanovitš. Katkesta end või ära, aga sihukese mehhaniseeritud värgiga ajavad nad meist kohe mööda. Ma näen, sa pead aru ja rehkendad. Ära rehkenda midagi — sihuke sigala on väga kal-

lis, ma kuulasin järele, aga aasta-paariga tasub ta end kuhjaga ära, minu sõna selle peale...»

Artemi Bogdanovitš ei seganud vahele, kuulas ja pidas aru.

«Ja kui otsustad, siis otsusta kohe, et kevadeks, äärmisel juhul suveks oleks uus hoone valmis. Ainult siis suudame oma marki hoida...»

«Kevadeks või suveks?...» tegi Artemi Bogdanovitš nüüd suu lahti. «Aga mis sa, Nastja, siis ütled, kui ma löön sulle selle sigala talveks üles, juba talve alguseks?...»

«Talveks oleks muidugi veel parem. Sellise sigalaga võiks minu meelest peaaegu uuesti talvise poegimisegagi riskida.»

«Miks mitte,» Artemi Bogdanovitš elavnes, hakkas silmi vidutama. «Sa ju tead, me mõtlesime ehitada uue loomalauda, vundamentki juba valmis. Tuleb samuti veevärk ja kaevud ja sõnnikuhoidlad põranda all... Aga näe, sai tehtud rumalasti, kari tuleb üle põldude karjamaale ajada — nüüd tee siis spetsiaalne karjatanum või talla külvid ära... Võib-olla tuleks see loomalaut, enne kui pole hilja, eeskujulikuks sigalaks ümber teha?»

«Ja rutem tasub ennast ära. Meil on tõusead, lehmad aga on kohalikud — toodavad söödast sõnnikut.»

«Ja tasub ära... Hästi. Peame nõu. Ainult sul tuleks seitsme kilomeetri tagant tööl käia. Kuidas sellega on?»

«Ma vean oma maja sigalale lähemale. Te ju aitate?»

«Miks ei aita... Hästi, ma panen küsimuse juhatuses ette.»

«Panen küsimuse ette» — see tähendab peaaegu, et küsimus on otsustatud. Kui Artemi Bogdanovitš ette paneb, siis ei vaidle juhatus vastu.

17

Oblasti draama- ja komöödiateater särab tuledes. Oblasti teater on sammastega hoone, möödunud sajandil ehitatud, pärast mitu korda veel ümber ehitatud. Arhitektid ja ehitajad on teinud kõik, mis võimalik, et inimene tunneks ennast siin pidulikult. Vaibad põrandal, sädelevad kroonlühtrid lae all, marmorseinad, tohutud peeglid...

Ka praegu on fuajees pidulik: sagimine ja trügimine, üleseatud lettidel kirendavad raamatud ja brošüürid, rahva hulgas jooksevad kui meeletud ajalehtede reporterid. Jah, pidulik, kuid siia pole tuldud mitte pidutsema, vaid asjalikku juttu ajama. Pidutsemiseks pole ka mingit põhjust.

Kunagi oli see paik üle Venemaa kuulus oma luhtade ja kohaliku tõukarja poolest; siinsed kaupmehed ajasid või, liha ja nahkadega miljoneid kokku. Siis tuli aeg, kus oblast pandi teravilja tootma: maale oli leiba vaja, künti üles kõik, mis künda andis. Ka luhad. Pärast, kui taibati, oli hilja — luhad olid soostunud, võsasse kasvanud, tõukarjad kängu jäänud; kolhoosides sigines väikesekasvuline vähenõudlik veisetõug, mis ajas läbi ka metsaniitude kareda heinaga. Kuid ka metsaheinamaad kattusid aasta-aastalt ikka rohkem padrikuga. Oli aeg lüüa häirekella — nõupidamine polnud kaugeltki mõeldud pidutsemiseks, nii mõnigi pidi siin kõvasti pähe saama.

Nastja polnud küll tulnud pähe saama ega sauna vastu võtma, ei, juba enne nõupidamise algust kutsuti teda õhinal igale poole: «Palume tulla oblasti põllumajandusosakonda»... «Palume esineda zootehnikute kursustel...» Partei oblastikomitees rääkis temaga esimene sekretär ise, raadio ja ajalehtede reporterid varitsesid teda hommikust peale võõrastemaja numbritoa ukse taga. Ja numbrituba oli peenike — vann, telefon, soliidne kirjutuslaud, vaade aknast linna keskväljakule. Artemi Bogdanovitš elas naabertoas koos rajoonikomitee sekretäri Puhnatšoviga. Artemi Bogdanovitš hoolitses väga Nastja eest, võttis tema asemel isegi ajalehtede reportereid vastu, et teda ülearu ei tülitataks.

Nõupidamisel aga valiti Nastja presiidiumi. Läks läbi terve saali lavale, ning teda vaadati: mõtle, Nespanova-Sõrojegina Zagarjest!

Punase kaleviga kaetud laud. Nastja kõrval, külg külje vastas, hallipäine prillidega mees, professor, juhatab instituudis kateedrit, isegi Nastja, kes pole ju kuigi haritud — mis seal salata —, isegi tema on lugenud selle professori kirjutatud brošüürikesi söödaratsioonidest. Ja nüüd on ta temaga kõrvuti presiidiumilaua taga. Pimedast saalist vaatavad sajad silmad, kusagil nende seas on ka Artemi Bogdanovitš ja rajoonikomitee sekretär Puhnatšov ja palju teisi kolhoosiesimehi ja rajoonikomiteede

sekretäre, kõik nad on seal — madalamal, Nastja on neist kõigist üle. Ka ettekande tegija nimetas mitu korda aupaklikult Nastja nime. Ja kui tehti vaheaeg ja kõik hakkasid saalist välja minema, võttis hallipäine professor lavalt alla minnes tal viisakalt küünarnukist kinni:

«Ettevaatust, ärge kukkuge!»

Pärast ütles ta veel:

«Ma olen teist palju kuulnud. Väga rõõmustav on teiega tuttavaks saada.»

Nad läksid koos fuajeesse, põlevate kroonlühtrite alla, ja kohe tormasid nende juurde fotoreporterid:

«Üks moment! Ainult üks moment! Kohe laseme vabaks!»

Hommikul tõi Artemi Bogdanovitš talle värske ajalehe:

«Nii-öelda teaduse ja praktika liit.»

Kaks kuulsust käe alt kinni.

Järgmisel päeval aga paluti tal tingimata esineda. «Ei, ei, ei mingit puiklemist, teie esinemist ei saa kuidagi ära jätta . . .»

Ja tema läks mööda heledasti valgustatud lava kõnepulti, higine käsi pigistas paberit valmiskirjutatud kõnega. Ja teda vaatas salapärasest, hirmuäratavast hämarusest mitmesajapealine, mitmesajanäoline, mitmesajasilmaline saal. See polnud omataoliste kolhoosnikute ees esinemine, põlvedki läksid hirmu pärast nõrgaks. Aga kõne pidas maha:

«Meie, Zagarje rajooni «Sangari» kolhoosi karjakasvatajad, anname lubaduse ka edaspidi . . .»

Talle plaksutati.

Nastja tundis, et ta on vajalik, väga vajalik. Ei Artemi Bogdanovitš, ei Puhnatšov ega keegi teine ei ole nii vajalik kui tema. Isegi mitte Olga Karpova . . . Olgast ollakse tüdinud, kõik teavad teda juba ammust ajast, Olga nime korrata tähendab tunnistada, et ühtki uut pole esile kerkinud, et me tammume paigal. Nüüd aga ilmus uus, asjad oblastis polegi nii halvad, on kasvamas uus, tubli, lootustandev vahetus — selge tõend on olemas.

«Meie, Zagarje rajooni «Sangari» kolhoosi karjakasvatajad, anname lubaduse ka edaspidi . . .»

Lihtne seatalitaja, kelle pilt oli äsja lehes: seisis käsikäes tuntud professoriga. Teaduse ja praktika liit — järelikult asjad oblastis paranevad.

Seniajani vaatas Nastja inimesi hirmu ja umbusaldusega: mis saab, kui ta paljastatakse? Võlts, juhuslik, ebaehtne kivi kallis kees. Nüüd aga taipas ta, mitte mõistusega, vaid mingi meelega, et inimesed tahavad temasse uskuda, et inimestel on seda vaja. Ka järeletehtud kivi pannakse paika, kui ehtsaid pole. Suur asi on sisendada reipust, ja kõik saalis istujad vajavad reipust. Vajavad! Nastja on vajalik! Ja küllap Artemi Bogdanovitš hakkab kõigest väest selle eest hea seisma, et tema, Nastja, kõrgelt ei kukuks. Ta oli arvanud, et ta on üksi, ümberringi vaenlased. Aga ei, ta pole üksi — ja sel juhul pole midagi karta. Ehitatakse uus sigala, selline nagu Olga Karpoval, võib-olla veelgi parem. Seal alles hakkab Nastja täie hooga pihta, kasvatab suuri pesakondi, katab varem või hiljem surnud hinged, saab mure kaelast ära, sünnib otsekui uuesti, ja siis pole ilmas ausamat inimest kui Nastja Nespanova!

«Tark läheb ümber mäe . . .» Sellisel kõrgusel, kuhu ta nüüd on jõudnud, ei kohuta enam ükski mägi, ka kõige järsem mitte!

«Meie, Zagarje rajooni «Sangari» kolhoosi karjakasvatajad, anname lubaduse ka edaspidi . . .»

Aplaus. Teda usutakse. Ka tema ise usub endasse — ta täidab kõik lubadused, ei vea alt. Usub — ja ohverdab kogu jõu rahva hüvanguks, temalt oodatakse seda!

Ja pisarad on silmis ja tänutunne südames, nende vastu, kellele ta vajalik on. Õnnepisarad.

18

Nagu ikka hommikuti immitseb tumeda metsaviiru kohal läbi õhedate pilvede ähmane koidupuna. Seda püüavad magavate tarede mustendavad aknad. Nastja on endiselt kõige varasem tõusja Utitsõ külas.

Kõike olgu jaopärast — nii pidu kui ka pilli. Nastja oli juubeldamisest ja istungitest tüdinud, viskas hea meelega kõrge kontsaga kingad jalast, pani kummisaapad jalga ja räbala vatikuue selga.

Ähmane koidupuna metsa kohal, sissetallatud rada, katel koldel, kartulipesemismasina trummel . . .

Nagu alati kolisevad vankrirattad, ja Issai-taadi hääl hüüab:

«Metselanik, ae, oled sa veel elus?»

Nüüd saab Nastja sellist sööta, nagu ta nõuab ja kui palju ta nõuab, katsu veel ära ütelda — keerab kaela kahekorra.

Sead olid Pavla hoole all pisut kõhnemaks jäänud. Eks oma meel ole ikka kuningas ja oma pea peremees. Nastja nuumab, püüab kõigest väest.

Pailaps Keška kasvab ja paisub, on endiselt tormakas ja seltsiv. Tema tõstab esimesena kisa, kui Nastja ukse avab, ajab kogu sigala jalule, ta on õppinud kärsaga haaki üles lükkama, hüppab ise sulust välja, keerleb jalus, müksib peaga, segab.

Aga küla serval käib täie hooga uue, eeskujuliku sigala ehitamine. Kaevatud augud sõnnikuhoidla jaoks on vooderdatud telliskividega, seinad on juba katuse all, aetakse sarikaid püsti. Artemi Bogdanovitš rabeleb — üks õiendamine teise peale, tormab küll rajooni-, küll oblastikeskusesse, igalt poolt helistatakse talle, kontori telefon on tuline. Kõik sidemed on mängu pandud — Tužikovi-suguseid sõpru on Artemi Bogdanovitšil mitukümmend tükki. Ega ei ole lihtne hankida torusid veevärgi tarvis, malmist kaasi äravoolukaevudele, elektrimootoreid, aurutamiskatlaid. Artemi Bogdanovitš aga viibutab Nastja kuulsat nime nagu võlumõõka käes — kes tõrkuma või venitama hakkab, sellele kärgib peale:

«Kuulsa seatalitaja jaoks! Meie oblasti uhkus! Häbi peaks teil olema!»

Ja sigala kerkib kui pärmiga — veevärgitorud on juba maa sees, kaabel paigal, hakatakse sarikaid püsti ajama...

Näib, et esimeste külmadega tuleb Nastjal uude kohta kolida, jätta koduküla Utitsõga jumalaga, pidada soolaleivapidu. Vana tare veetakse teise paika, kohendatakse üles, tehakse suuremaks, katus kaetakse kindlasti plekiga, seinad vooderdatakse ära... Kuid siin jääb Nastja kõrvaliseks, ei sobi oma autoriteeti enda huvides maksma panna, need asjad ajab Artemi Bogdanovitši abiga joonde Kostja.

Kostja on muretsenud endale suurte prillidega nahkkiivri, hommikuti jala tööle ei lähe, kihutab mootorrattaga. Igal pühapäeval jändab masinaga, võtab koost lahti, paneb kokku, määrib, käivitab. Mootor ajab tossu ja müriseb, Kostja aga kuulab seda nagu muusikat ja teatab rahulolevalt:

«Kahekümnes sajand on ikka suur asi. Tehnika värk.»

Kostja räägib viimasel ajal bassihäälega, peab ennast soliidselt ülal nagu Artemi Bogdanovitš — soetab tutvusi rajoonikeskuses. Ta ei salli Ženka Krutšininit, sest see laskis külas lahti lorilaulu:

«Mis on kõige puhtam ots?
Seapõrsad sita sees:
naisuke ja «Uralets»
mehel täitsa muidu käes!»

Kõik muu läks oma rada. Vili koristati varakult, sügis oli ilus, mida rohkem talve poole, seda kuivem, päikesepaistelisem ja kuldsem oli ilm. Kõrrepõldudel hõbelesid ämblikuvõrgud. Õhtuti lendasid üle küla katuste ja kuuselatvade suured künnivareste parved...

Päikesepaistelisel ja tuulisel keskpäeval pani Nastja pestud lõssinõusid aiateivaste otsa kuivama ja vaatas üle välja tee poole — kas ei kosta sealt Kostja mootorratta mürinat, lõuna juba käes.

Ei märganudki, millal orust rühkis äkki üles rässakas mees, tuli õlgade õõtsudes otse sigala poole. Selle õõtsumise ja peahoiaku järgi tundis ära — Keška! Arvatavasti ootamatust kohtumisest võpatas korraks süda, Nastja peitis juuksed rätiku alla, keeras ringi, jäi ootama.

«Tere, Nastja!» hüüti juba eemalt.

«Tervist.»

Astus lähemale, jäi seisma, jalad harkis, suured säärikud jalas, kibrutas laupa soni sirmi all, näris kuldhambaga rohukõrt. Oli teine kuidagi kulunud — soni kui lätu, nahkjopp vana, nägu puitunud, kortsud põsil sügavamaks muutunud: ennem kodu koorikul kui võõrsil võileival — eelmine kord, kui tuli, oli nagu uhkema välimusega. Kuid endiselt jändrik, endiselt hoovab temast karujõudu, seda, mida Kostjal puudu jääb.

«Mõtlesin juba, et sa nii kõrgele lennanud — poleks imegi, kui tunda ei tahaks.»

«Mis kõrgele, näe, tuhnin ikka veel seasita sees.»

Jumalagajätu sõnad tulid mehele nähtavasti meelde, mühatas mornilt, ei ütelnud midagi.

«Tulid kauaks siiakanti?» küsis Nastja.

«Üheks ööks. Sõitsin mööda, kuidas sa jätad tulemata. Kauemaks jääda pole mõtet, niikuinii pole kedagi, kes kaissu võtaks.»

«Vaata ringi, võib-olla mõni võtab. Ega siin nagu mujalgi maailmas headest inimestest puudu ole.»

Uuesti süngevõitu mühatus:

«Kas ma sulle vahel meelde ka tulin?»

«Sina või? Eks ikka.» Nastja pööras sigala avatud väravate poole ja hõikas: «Hei, Keška!»

Väravate tagant kostis müdinat, kolises tühi ämber, Keška jooksis välja, too teine, oma Keška, pakatamas raskest roosast pekist, tormas Nastja jalgade juurde, vaata et viib jalust maha!

«Ogaraks läinud, kuriloom... Näed, mul oli inimene, muutus seaks — ega seda väga tihti ei juhtu. Seisab meeles.»

Samal hetkel kuuldus mootorimürinat, teekonarustel rappudes sõitis kohale Kostja, kiiver peas, prillid ees, nägu tuulest punaseks piitsutatud. Seiskas mootori, tõstis prillid otsa ette, ajas rohelised valvsad silmad pärani.

Keška silmitses rohukõrt närides rahulikult esiteks Kostjat, siis mootorratast, ja küsis:

««Uralets»? On palju sõitnud?»

Ja Kostja kohmetus:

«Ei. Pole veel kolme tuhandetki täis.»

«Vägev masin. Kavatsesin ikka osta, aga veereval kivil ei kasva sammalt. Noh, olge terved...»

Pööras ümber, hakkas längus õlgade õõtsudes minema, kõõritas mootorratta poole, kiitis veel kord ilma igasuguse kadeduseta:

«Vägev masin.»

«Keška! Kasi koju, põrguline! Mine! Mine! Ma sulle teen!» ajas Nastja vastu põlvi müksivat põrsast.

Teine Keška vaatas tagasi, vangutas pead.

«Mis ta tahtis?» küsis Kostja. Rohelistes silmades heledaks pleekinud värelevate ripsmete varjus oli tuline armukadedus.

Nastja vastas nukralt ja mõtlikult:

«Niisama... Hulgub mööda ilma ringi, otsib kedagi, kes kaissu võtaks... Lähme sööma, Kostja.»

Rahutu Keška tuletas Nastjale meelde, et teda ei soenda mitte üksnes kuulsus. Kõik on olemas, kõik, millest inimene iganes unistada võib.

19

Parknahast talvekasukas Artemi Bogdanovitš, kõige vanem puutöömees Jegor Pomelov, mehhanismide montaažiga tegelnud võõras tehnik, vibalik poiss, linnamüts kui kukkel peas, elektrimontöör Senja Slavin ja Nastja astusid uude sealauta.

Laiadest, madalatest akendest, läbi kahekordsete äsjaraamitud selgete klaaside paistis sinetav päevavalgus. Seintel lõhnas veel märg krohv; laudpõrandad olid mesikollased, tsementteel ja rennides lebas laastusäbaraid. Pikad võrejate vaheseintega aedikud kadusid lauda sügavusse. Peaaegu kõik on valmis, isegi vesi on torudes, jääb veel transportöör üles seada, elektrimootorid ära ühendada, üht-teist värvida.

«Nastja, sul tuleb liigud teha. Poisid nägid vaeva,» pilgutas puusepp Jegor punast silma.

Nastja vaikis.

«Viid ta maja uue koha peale, siis teeb liigud,» vastas Artemi Bogdanovitš.

«Pane kogu artell välja, saab nädalaga korda. Õppind mehed, head riistad.»

Artemi Bogdanovitš kissitab silmi nagu täissöönud kass, katsub käigu pealt vaheseinte poste, puudutab küünega niisket krohvi seinal, ei kiida, ainult kissitab silmi — on rahul.

«Lase nüüd käia, Nastja. Sinu vanasse sigalasse jääb Pavla. Nii-öelda sinu üks haruke.»

Nastja aga silmitseb tühja, kõmisevat ruumi ja vaikib. Tuttav, ammune, peaaegu ununenud hirm nöörib kõri.

Artemi Bogdanovitš viipab käega vasakule ja paremale:

«Siia tulevad siis nuumikud, siia poegimisruum, siia poeginud emised, nii-öelda emade ja laste tuba... Siia kesikud, kõige tillemad, need, kes on just tissi küljest võõrutatud... Täpne värk nagu raudteel, kõik klapib. Suurendad veel väheke karja — ja stopp! Rohkem pole vaja. Sead ringluse sisse, nii et ühed sünnivad, teised lähevad noa alla — vabrik, automatiseeritud tsehh ühe inimese juhtimisel. Lased liha tsentneritena välja. Kõik on kirjas, kõik klapib... Kas ei meeldi või? Mis sa vaikid?»

Ei, Nastjale meeldib sigala, kuid — kõik on kirjas ja klapib, see'p see häda on. Alles nüüd ta taipas...

Ja ise käis veel peale, ise kiirustas, et rutem valmis tehtaks... Alles nüüd ta taipas, et kõik on läbi. Emised, noorkari, nuumikud, ringlusvabrik, kus kõik on nagu peo peal. Vanas sigalas oli kitsikus, sagimine ja trügimine, katsu kindlaks teha, kui palju päid parajasti on. Ringlusvabrik peopesal... Osa sulgudest jääb tühjaks. Siis saab igaüks teada, et tuntud seatalitajal on tuntud puudus, — mitte üksnes Artemi Bogdanovitš, mitte üksnes revisjonikomisjoni liikmed, mitte üksnes külanõukogu esimees Kostja Nespanov, vaid üsna igaüks, kes lauta vaatab, kas või puusepp Jegor. Vabrik, täpne värk nagu raudteel, kõik on arvestatud nii ja nii mitmele seale. Aga kus need sead on, kuhu on saanud osa karjast? Kas kadus tee peal ära või? Anna aru, kaunitar! Hakatakse arvestama: nii ja nii mitu siga on puudu, nii ja nii mitu tsentnerit liha — vargus, pettus, tüssamine. Ära ei kata, otsi kokku ei saa — ja ongi uus kuulsus käes, suurem kui eelmine.

Ise käis peale... Oli mõelnud, et vahetab vaid ulualust, uues ulualuses aga on vanad kombed. Ise käis peale, kaevas ise enesele auku.

Laastuprügine tsementtee lauda ühest otsast teise, avatavate luukidega sõnnikukaevud — pole midagi öelda, suurepärane sigala, mitte üksnes rajooni parim, oblastiski annab sellist otsida. Artemi Bogdanovitš kissitab silmi nagu kass koorepütti nähes.

«Või pole sa tõesti millegagi rahul?» küsib puusepp Jegor. «Eks tee siis kriitikat. Meie firma kriitikat ei karda, me oleme sellised mehed!»

«Ei, kõik on hästi... Väga hästi!»

«Just, just. Ja ära muretse, su onni toome ka kiiresti siia, vuntsime üles nagu kanni, nii et sa imestad! Sa ei jõua sugulaste juures veel õieti mahagi istuda, kui meie oleme, mütsid peos, ukse taga: liigud lagedale!»

Vibalik tehnik ja elektrimontöör Senka käivad piki seina äärt ja peavad aru täiendava juhtmestiku üle. Halvasti kinnikeeratud veekraanist tilgub vett.

«Juba järgmine nädal kolid kogu kupatusega siia,» ütleb Artemi Bogdanovitš.

Juba järgmisel nädalal...

20

Akna taga on öö, täiskuu kõõlub kõvakskülmanud lumetute põldude kohal. Kostja pea lebab Nastja käsivarrel. Kostja nohiseb õdusalt tema kõrva juures. Nastja silmad on pärani lahti. Öö ja kuu akna taga. Nastja meenutab üht teist ööd, vist küll kõige õnnelikumat ööd oma elus.

Too öö oleks võinud olla selline nagu kõik augustiööd, soe, lõhnav — lõhnab jõe mage vesi, kallaste tarnhein. Jõgi ise on nagu minestuses pikali taeva all, tõrvmust, püdel, liikumatu, ei ühtegi kortsu pinnal, ükski kõrs ei liigu kaldal Ja kusagil metsa taga madalal maa kohal lamavad rasked, turdunud pilved, kuid pea kohal on taevas selge, ere kuu valab valgust üle tumma maailma. Ja selles vaikuses kostab kaugele aerude kriuksumine määrimata tullides, aerude kriuksatused nagu haavatud linnu karjed.

See öö oleks võinud olla selline nagu kõik augustiööd. Aerudel istub Venka Prohhorjonok, särk rinna eest lahti, kummaliselt ja ärevalt säravad ta silmad sassis juuste alt. Nastjal on uus täpiline bemberg-kleit seljas, luitunud roosidega rätik õlgadel, Nastja tunneb end ilusana. Teda erutavad Venka silmad, erutavad ja hirmutavad pisut. Aerud kriiskavad ärevaid linnukarjeid, lootsik lõikab rasket veepinda...

Öö nagu öö, nagu kõik augustikuu alguse ööd. Aga ei... Jõgi magab ja unise jõe kohal tardunud õhus keerleb kuupaistel maruline lumetuisk. Just tuisk! Lootsik liigub läbi valgete helveste, ajuti jääb lähem kallaski nende varju. Ja ainult kõle ja vihane kuuvalgus tungib läbi valendava vahu, pannes kahuseid helbeid helkima.

Venka tõstab aerud veest ja tardub hetkeks paigale, ning siis kostab vaikuses vaevu-vaevu kuuldavat kuiva kahinat, see on kuidagi vaplev, varjatult äikese-eelne. Kuiv kahin — see on imekergete tiibade pekslemine õhus. Unise jõe kohal tardunud õhus tantsisklevad kuuvalgel heledad läbipaistvad tiivulised. Neid on musttuhat, neil ei jätku ruumi laia jõe kohal, nad lendavad pulma, tulevad, et tunda üks hetk rõõmu ja... surra.

Lumetuisk soojal augustiööl, tumm ja pöörane. Musttuhandeline liblikate pilv. Ühed keerlevad rõõmsas joovastuses, teised ei keerle enam, kukuvad paati, kleepuvad

näole surmaeelses väsimuses, jäävad juustesse kinni, jõe pind on nendega kaetud. Neid liblikaid nimetatakse ühepäevikuteks, sellepärast et igaüks neist elab ainult ühe päeva, mitte kauem.

Mööda tõrvmusta jõge libiseb paat aerude kriuksudes läbi tuisu, säravad Venka silmad, langevad alla ühepäevaliblikad, kelle üürike elu on lõppenud. Ja pea kohal on kuu, hele hiilgav kuu...

Nastja tunneb rõõmu imelisest tuisust. Nastja kõrval on Venka. Varisevad maha surnud ühepäevaliblikad, aga Nastja usub oma pikka elu, usub, et see elu saab olema õnnelik. Kuni selle ööni pole veel keegi Nastjat petnud. Mis võib olla ilusamat sellisest kuuvalgest ööst?...

Praegu on samuti hele, kuupaisteline öö. Nastja silmad on pärani lahti. Algul langes kuuvalgus ukse ette kaltsudest põrandariidele, siis roomas laudpõrandale, valgustades kühmulisi oksakohti, nihkus ülespoole, säras nikeldatud voodinuppudel, ja lõpuks vaatas kuu lame lõust aknanurgast otse Nastjale näkku, valgustas magava Kostja kukalt. Kostja nohises õdusalt Nastja käsivarrel...

Tema kaelal käharduvad õrnad lapselikud juukseudemed, kael ise on valge, tugev, jonnakas lapsekael. Nastja hammustab huulde, et mitte oigama hakata. Näe, ta on su kõrval, soe, kuuma hingeõhuga, usaldav, lamab su käsivarrel! Ja käharduvad juukseudemed, ja süda sulab õrnusest, parandamatust murest...

Varsti saab ta kõik teada... Oh, Kostja, Kostja!... Las saab teada kas või kogu maailm, las naeravad, näitavad näpuga, teevad inetuid lorilaule! Las teab kas või kogu maailm, kui see ainult mingi ime läbi ei puutuks Kostja kõrvu! Tänapäeval imesid ei juhtu, imed on kadunud koos pühakutega. Oh, Kostja, Kostja! Juukseudemed kuklas, vaikne nohin kõrva juures — varsti seda ei ole. Nädal — tähtaeg on teada. Nastja pureb huuli, tunneb neil pisarate soolast maiku.

Ja silmade ees on öö, too õnnelik imeline tuisuöö! Öö, nagu neid võib olla üksainus terve elu jooksul. Üksainus? Aga võib-olla oleks see võinud korduda. Möödub talv, tulevad jälle suvised ööd, soojad, kuupaistelised, ja jälle lendavad ühepäevaliblikad. Kõik võiks korduda, kui ainult... Nädal — aeg on teada.

Selle kohtuotsuse pärast ja südantahistava Kostja kukla

pärast hakkavad mõtted Nastja peas sõgedalt rabelema, otsima väljapääsu.

Kui teeks juhatusele ettepaneku: võtan ainult mõned tõuemised, alustan uues sigalas otsast peale, alustasin ju kunagi kümne väikese põrsaga. Las vana sigala jääb nii, nagu oli...

Hetkeks süttib lootusesäde, süttib ja kustub. Sigala tuleb ju üle anda sellelesamale Pavlale, ja kes siis võtab vastu ilma kontrollimata, üle lugemata — kõik tuleb päevavalgele...

Aga kui loovutaks lihtsalt uue sigala teisele seatalitajale?... Ise õhutas tegema, käis peale, ootas — ja nüüd ütleb ära! Taibatakse kohe, et asi pole puhas. Tuleb välja.

Kui laseks Kostjaga koos jalga, jätaks kõik — käigu kus kurat! Põgeneks?... Kuhu siis, lollike? Ja keda sa tahad nõusse meelitada? Kostjat? Avada tal silmad, et ta näeks, milline sa oled?... Ja haige ema? Ja mida üldse võõrsil peale hakata?... Ja kuhu sa end peidad? Vaata et hakatakse veel miilitsaga taga otsima...

Mõtted rabelevad, väljapääsu ei ole.

Käharduvad lapselikud juukseudemed kuuvalgel, õrnusest tilgub süda lausa verd. Oled astunud nõiaringi, ja väljapääsu ei ole. Praegu veel on Kostja ta kõrval, praegu veel surub end vastu Nastjat. Ainult nädal — aeg on teada.

Oh, see uus sigala, kolhoosi lootus, hästi ehitatud, plaanitsetud, arvestatud... Uus sigala parimale seatalitajale, sellele, kes on — «au ja uhkus»...

Vaba käe sõrmed sirutuvad juukseudemete järele kaelal, kuu valgustab suurt tööst vaevatud kätt. «Mu kallis, ei suuda ma ilma sinuta, olen sinuga kokku kasvanud. Kui sa teaksid, kuidas ma piinlen, sa andestaksid, kui teaksid. Sul on ju hea süda...» Kui äratDaks ta üles, räägiks kõik avameelselt ära: «Anna andeks, kui suudad, sinu enda õnne pärast, oleme ju kokku kasvanud. Ja kui andestad, kannan sind kogu elu kätel, hoian ja hellitan viimse hingetõmbeni...»

Kuid käsi tõmbub tagasi: algul võib-olla andestab, kuid hiljem mõtleb järele. Eks temal tule samuti inimeste käest kibedaid sõnu kuulda, mitte vähem kui Nastjal.

Tugev silmus — välja ei rabele.

Tugev silmus, ise heitsid endale kaela...

Ei rabele välja? ... Ei, võib siiski rabelda, ja väga lihtsalt...

Milleks veel elada, kui kõik puruneb? Töölt aetakse ära, mees jätab maha... Elada ja häbi kannatada?...

Väljapääs on, ja väga lihtne.

Pisarad kuivasid silmis, külm kivi nagu vajutas rinnale.

Tõmbaks praegu käe õrnalt ja ettevaatlikult Kostja pea alt, tõuseks, läheks esikusse, seal ripub varnapulgas köis, millega suvel rohtu kanti... Läheks esikusse — ja sarika külge... Võib ju viivitada, enne veel välja trepile minna ja imetleda taevast. Katuste kohal on ümar täiskuu, ringid ümber, külm kõveneb... Näeks viimast korda kuud, maad enese ümber, kus ei leidu temale paika. Viimast korda meenutaks toda ööd, tuisulist, sooja, kõige õnnelikumat, mis iganes olla saab. Udejas juuksekihar kaelal. Viimast korda...

Pisaraid ei ole, valmib otsus. Kuid liiga ligidale on Kostja end surunud, hingeõhk on liiga tuline, ei julge teda äratada... Ja pole ju kiiret, seda jõuab alati...

Aga hommikul luitus koos taevaga ka kuu. Sügavalt metsa tagant tungis üles päike, pritsides kiiri. Vana tare ägises külmast.

Ei, Nastja ootab veel.

Kostja ei ärganudki, lamab praegu tema käte vahel. Varsti ta tõuseb, värske ja puhanud, põskedel selged tedretähed...

Ei, Nastja ootab veel. Ees on veel terve nädal, olgu seegi tema käsutuses.

Ilma rätikuta, paljasääri — pakase kätte, puuriida juurde. Kahmas sületäie jäätunud tinaraskeid puuhalge, tõi tuppa.

Ja ema ronis ahju pealt alla:

«Mine, lapsuke, oma asju ajama, küll ma saan siin hakkama... Nägin täna öösel und: sumasime sinu isaga, olgu taevas talle armuline, Klimovi koolmes kalu püüda. Puha ahvenad, puha ahvenad... Kuldne kala — see tähendab head.»

Nastja pesi end, pani jalad kinni, ei pidanud vastu — läks saabaste ja vatikuuega otse voodi juurde, et korrakski veel vaadata, kuidas Kostja hommikuund magab. Äratas üles, va kohmakas — põrandalauad nagisesid. Kostja tõstis sassis pea, nägu unine ja rumal. Karmi peoga silus

Nastja ta juukseid ja ütles lühidalt, et mitte oma valu reeta:

«Hommik on käes.»

Ja läks välja.

Poolel teel nägi ta, et Ženka Krutšinini veoauto kihutab küla poole. Kas ehk Nastja juurde — nii vara hommikul?

Selgus, et nimelt Nastja juurde.

Ženka häbematu nägu vaatas kabiini aknast välja, ta küsis:

«On sul tuli lahti või, kuulus karjatalitaja?»

«Mis tuli?»

«Näed, mind peksti juba enne koitu jalule. Artemi Bogdanovitš ajas eile peale, et vii meie «au ja uhkuse» kolinatuke ära, ära lase oodata. Et sa siis pärast minu kohusetruudust tõendad! Aijah!» Ta haigutas magusalt. «Puutöömehed on ka varsti sinu juures. Tõesti, nagu oleks tuli lahti!»

«Tont võtaks seda Bogdanovitši... Kostja hõõrub alles silmi.»

«Võib-olla käsid ukse taga oodata, auväärt ülemus?»

«Mine aja aga Kostja üles, kui sa juba minema pidid. Mul on muud tegemist.»

Nastja läks sigala poole: ei, ei lasta seda määratud nädalajuppigi rahus ära elada!

Nagu alati tundis Nastja tulekut esimesena Keška, nagu alati tõukas kärsaga haagi üles, tormas ohkides ja rõõmsalt vingudes vastu, niheldes kannatamatusest, ootas hellitusi. Nii oli see igal hommikul. Keška tegi häält, kogu sigala ärkas üles ja ruumi täitis sigade nõudlik näljakisa.

Tavaliselt peletas Nastja tüütu Keška eemale:

«Ust, loll! Ära trügi! Mitte ei anna asu...»

Aga nüüd lõikas see põrsa ustav rõõm südamesse, vapustas nagu piksekärgatus.

Kuulsus ja lugupidamine, Nastja ujus selles nagu joovastavas mõdus, aga mis jäi järele? Üksainus elav hing maailmas armastab teda, ei pööra talle selga, ei tagane temast. Isegi ema mõistab hukka, isegi lihane ema! Üksainus elav hing maailmas — ja seegi on põrsa hing. Keška hoiab ligi, ainult tema on ustav, ainult tema peale võib kindel olla, et ei reeda.

Ja hirmsast haledustundest iseenda vastu läksid põlved

nõrgaks. Nastja istus põrandale, haaras Keška pea käte vahele ja toetas otsaesise vastu sea karedat kõrva:

«Mu ainu-kene truu-uu sõber!»

See oli piinatud looma valukarje — kaebus inimeste peale.

Jegor Pomelov tegi oma puuseppadega tõsist tööd. Õhtuks tare enam ei olnud, palgid olid hunnikus, ahi seisis nagu alasti, selle najal seisid püsti välisuksed tuttava obaduse ja väsinult rippuva krambiga...

Sadas hõredat lumepihu, ahi koos korstnaga tõrrutas taeva poole. Vana pesa on ära lõhutud, ema ja Kostja sõitsid külasse, Kostja koju, kus elavad Kostja ema ja abielus õde. Seinad on lõhutud, see on algus, kõik muu lammutatakse homme... Seisad nagu tulekahjuasemel.

Pärast seda, kui Nastja oli end Keška kaelas tühjaks nutnud, mõtles ta terve päev inimestest halba: need on varsti kõik tema vaenlased, viimne kui üks. Praegu soovivad need vaenlased talle veel head, seepärast lõhkusidki maja maha, pole kuhugi pead panna. Palgihunnikud ja külmetav alasti ahi, korsten püsti taeva poole — selline on siis lõpu algus.

Lammutatud tare tuletab tulekahjuaset meelde... Nastja seisis ja vaatas seda, ja külm juga käis tal üle selja...

Kuidas silmusest välja rabelda?... Pääsetee on siiski olemas, hinge võtab kinni! Kuid Nastjal pole nüüd enam midagi kaotada...

21

Nastja saatis öö Pavla juures mööda, Kostjast ja emast lahus. Nii oli kokku lepitud: nemad elavad seni külas, Nastja aga katsub läbi ajada Utitsõs, pole ju mõtet seitsme kilomeetri tagant sigalas käia.

Jälle veetis unetu öö, jälle mõtles...

Varahommikul oli ta sigalas nagu alati: tegi tule pliidi alla, puhastas, kraapis, kandis rokaämbreid laiali. Nurgas, lauakese all oli kahetoobine petrooleumipudel, tihtipeale olid puud toored, ei võtnud kohe tuld, Nastja läigatas siis petrooli peale. Peaaegu täis pudel, tolmune, ammu polnud seda puudutatud... Nastja pani selle ahju alla, lähemale, et oleks käepärast.

Enne lõunat ütles ta Pavlale:

«Ma sõidan Zagarjesse. Häda kohe, õiendamist on nii palju. Pean Puhnatšoviga rääkima, lähen pangast läbi — ema pensioniasja lubati kaaluda. Vaata, et ei saa õhtuks tagasi, ööseks peab Maruska juurde jääma. Sa viska minu õgarditele toit ette, õhtul ja hommikul ka, kui ma tagasi ei jõua.»

«Mine aga mine, ega see esimene kord ole, küll ma toimetan,» nõustus Pavla.

Kostja sõitis mootorrattaga läbi värske lume, vaatama, kuidas Nastja siin ilma temata elab. Nastja teatas ka talle:

«Ma lähen Zagarjesse...»

Kõik asjad olid ära viidud, kõik asjad, sealhulgas ka Nastja tallenahkse kraega palitu. Rajoonikeskusesse ei saa ju sõita räpase vatikuuega, millega ta sigalas ringi laskis. Nastja laenas Pavlalt pihtkasuka ja villase salli, Kostja viis ta mootorrattaga bussipeatusse.

«Mis mõtet on sul võõraste juurde jääda, aja asjad joonde ja tule otse külasse — öö magad meie juures ja hommikul lippad Utitsõsse,» palus Kostja.

«Kui liiga hilja peale ei jää, siis teengi nii,» nõustus Nastja.

Võõras kasukas seljas ja kalossidega vildid jalas, oli ta Kostja meelest kuidagi teistmoodi, just nagu võõras ja kauge.

Maruskal Zagarjes oli Nastja tuleku üle hea meel. Vana sõprus ei kustu, Maruska mäletab, kuidas Nastja hädaga tema juurde jooksis: seapõrsad kärvavad, aita hädast välja... Siis oli Nastja tavaline seatalitaja, nüüd pole terves rajoonis kuulsamat inimest, aga näe, tuleb ikka vaatama, peab meeles.

«Marusjake, kallike, mul on siin tuhat tegemist, küll pangas, küll rajoonikomitees, vist jään öö peale, paistab, et tuleb ööseks sinu juurde jääda.»

«Jumaluke! On mul ruumipuudust! Hea meelega...»

Maruskal, heal inimesel, on oma maja ja igas toas nikeldatud nuppudega voodi ja sulekotid voodis...

«Võib isegi juhtuda, et ma tulen pärast südaööd. Tead ju, kuidas see meil käib, — istungid, pikad jutud ja seletamised, pole otsa ega aru.»

«Kas või kolmanda kukelaulu ajal, koputa aga aknale,

ma teen lahti. Teen sulle õhtul aseme valmis, panen puhtad linad.»

«Ma teen sulle tõesti palju tüli...»

«Mis tüli? Jäta nüüd! Ega me võõrad ole.»

Päevad on varatalvel lühikesed. Seni kui ta kohale jõudis ja Maruskaga lobises, oligi pime käes. Rajoonikomitee ja postkontori vastas süttisid tänavalaternad.

Nastja jooksis panka, koputas Sivtsovi enda kabineti uksele, see oli teda nähes rõõmus, lubas hea meelega Nastjat aidata, aga ema pensioni saamiseks on vaja tõendeid rajooni sotsiaalosakonnast, tõendeid sõjakomissariaadist. Sivtsov painutas oma kuivetuid sõrmi, vaatas läbi paksude prilliklaaside sõbralikult Nastjale otsa, ja ta hääl oli viisakalt ametlik: katsu aru saada, ole nii kuulus, kui sa oled, seadus kehtib ka kuulsate kohta.

«Tuleb ööseks siia jääda,» ohkas Nastja leplikult. «Täna ei saa enam midagi kätte...»

Ta ei viitnud pangas kaua aega, jooksis rajoonikomiteesse. Rajoonikomitees polnud ei Puhnatšovi ega Kutšinit kohal, mõlemad olid sõidus, kuna osa kolhoose viivitas viljaveoga. Nastja rääkis instruktor Lapševiga ja teatas talle:

«Täna ööseks jään siia. Homme hommikul tulen läbi.»

Rajoonikomiteest ei läinud ta mitte Maruska juurde, vaid otse bussipeatusse, mässis käigu pealt endale salli ümber, tõstis lambanahkse krae üles, nii et ninaotsagi polnud näha, ainult silmad jäid välja. Mis ime — ilm on külm ja sajab lumepihu. Ta oli õigesti arvestanud, buss polnud veel läinud, muidu oleks pidanud vähemalt kaks tundi ootama.

Niiviisi silmini salli mähituna istus ta ka bussis ja tegi, nagu magaks. Peaaegu kõik rajoonis tundsid teda nägupidi, kaks rida temast eespool istus pealegi vibalik noormees, tehnik, kes monteeris uues sigalas mehhanismid paigale. Ka tema ei tundnud Nastjat ära — kust sa võidki teada, kes ta on, kui kasukas on võõras ja nägu salli mässitud. Tehnik istus tusaselt omaette ja luges raamatut.

Ta läks asulas maha. Nastja sõitis veel kolm peatust edasi, siit viis otsetee üle põllu Utitsõsse.

Tee oli tühi, kellel oleks ki himu sellise pimedaga soojast tarest külma kätte ronida! Salli mähitud Nastja läks peaaegu joostes...

Utitsõs vilkusid tarede tuled — õiged inimesed istusid

samovaride taga, lürpisid enne magamaminekut teed. Ka Pavla tare aknast paistis valgust: ta ei oota Nastjat, sai ju öeldud, et ta ööbib Zagarjes. Nastja kodu akendest aga ei paista tuld, sest aknaid pole, pole kodu ennastki, seisavad palgivirnad ja külmast kange ahjumürakas.

Pähekulunud teerada, tuttav kuni viimase konaruse ja lohuni — võib, silmad kinni, komistamata läbi joosta. Kiiremini, kiiremini... Selja taga on laialipillatud tulukesed, mis paistavad külast, kodukülast, kuhu Nastja enam elama ei tule — tare on palkideks lammutatud.

Ukse ees oli raske tabalukk. Selle võti sai päeval Pavla kätte antud. Nööriga võti, sai antud käest kätte... Tõmbas kinda käest, kinda sees rusikas soojenes juba ammu võti, täpselt samasugune... Kes seda teadis, et neid oli kaks, üks tagavaravõti seisis kogu aeg sigala köögis laua kohal riiulil.

Raske taba kukkus kuulekalt lahti, Nastja tõukas ukse pärani. Läbi salligi tungis ninna soe paks õhk, tuttav hais, millega algas Nastjal iga tööpäev.

Tõmbas ukse enese järel korralikult kinni, tuld ei süüdanud. Kujutles hetkeks, kuidas seina taga ohib unes kult Arnikas, kostab nohinat paksus õhus ja liigutamist — elu, mis on muust maailmast lahus, elu, mis on üksnes magamine ja söömine, päev-päevalt raskenevad rasva- ja lihakered. Kohe tabab neid õnnetus ning see unine elu katkeb...

Süda võpatas sees — meelde tuli Keška. Kõige ustavam, kes teda armastab...

Võttis tikutoosi, rebis lämmatava salli näo eest. Käed värisesid, tikud murdusid sõrmede vahel.

«Oh issand! Käigu kõik kuradile.»

Süttis tuluke, Nastja kattis selle ehmunult peopesaga kinni — äkki nähakse aknast, vaatas ringi... Kolde ees oli sületäis kuivi puid, nende kõrval sületäis põhku, pingid, logisev laud, tühjad ämbrid, labidas. Aga kus on petrooleumipudel?... Ahah, siin.

Tikk kustus. Pimedus, vaikus, elu seina taga, sama elu, mida tema, Nastja, oli päevast päeva oma kätevaevaga üleval hoidnud. Emised Roosa, Pihla, Venimus — igaüks on praegu nagu mägi, aga kunagi oli ta neid põues hoidnud ja lutiga toitnud. Kui nad ei söönud, kui nad kõhnaks jäid, siis oli mure; kui hakkasid sööma ja hullama, oli rõõm. Iga põrsas oli päris lapse eest, ta silitas ja hoi-

dis neid, andis neile hellitusnimesid. Nüüd aga tuleb tikku tõmmata. Üksainus tikk — ja õnnetus on käes. Üksainus tikk — ja surm tabab Roosat, Pihlat, Venimust, Keškat. Ka Keškat...

Tikutoos on peos. Võib-olla jätta see tikk tõmbamata? Oleks, et tema üle üksnes kohut mõistetaks, kohut ta ei karda — palju nad ikka määravad, annavad armu, aga häbi kestab eluotsani, igaüks sülitab tema poole, mees läheb häbistatud naise juurest minema, mure viib ema hauda, isegi kodu pole enam, paljas palgivirn... Haletsed sigu, et on armsad, päästad neid — ja ise saad hukka. Mis on armsam, kas nemad või enda elu?

Ja Nastja leidis pimedas värisevate kätega kobades pudeli, tõmbas nartsutropi pealt. Rõõmsalt vulises petrooleum jalge ette maha, selle lehk täitis sigala köögi...

Laut oli vana ja küllalt kuiv. Palkseinad, laudkatus. Laudade vahel on kasetohukiht — niinimetatud «kosk». Kui lauad ära mädanevad, jääb tohukiht terveks ega lase vihma läbi. Sellised «koskedega» kaetud katused seisavad mitukümmend aastat... Petrooleumi lehk, üksainus tikk õlgedesse...

«On sul tuli lahti või, kuulus seatalitaja?...» Mis siis üle jääb?... Võõra sarika küljes kõlkuda? Tema on Zagarjes, Maruska nägi teda, Sivtsov nägi teda pangas, nägi rajoonikomitee instruktor Lapšev, kõik nad kuulsid, et ta jääb ööseks linna. Ja see on tõsi, ta ööbibki Zagarjes. Umbes tunni aja pärast läheb buss, ta istub peale — sall silmini, seljas võõras kasukas...

«Marusjake, oo-oh, pea kohe huugab otsas...»

Maruska juures on ase valmis, sulekott ja puhtad linad. Hommikul aga:

«Issake! Nastja! Sul on õnnetus juhtunud!»

«Õnnetus!»... Ta satub ärevusse, tormab ülepeakaela minema, unustab hankida tõendid ema jaoks, ei jää Puhnatšovi ootama, keda tahtis ilmtingimata näha. Õnnetus! Ruttu koju! Ainult üheks ööks jäi ära! Küll see Pavla on käpard!...

Sigadest on küll kahju, ta on neid hoidnud ja toitnud. Ega ta mõni koletis ei ole, süda kohe lõhkeb valust. Aga kas nemad või sina, suru kaastunne maha, Nastja! Mehe pärast, kodu pärast, kogu oma elu pärast, kui sa ei taha seda kaotada, — üksainus tikk...

Vara veel... Ega Nastja siis asjata öö otsa üleval ei

olnud, kõik on läbi mõeldud. Sigala on umbne, igast otsast kinni, tõmmet ei ole, tuli võib lämbuda. Nastja läks kobades akna juurde, litsus kasukas küünarnukiga esmalt ühe klaasi välja, siis teise. Karge külm õhk tungis petrooleumihaisusesse kööki.

Üksainus tikk... Kuid Nastja viivitas, kõhkles, lõpuks otsustas. Tõukas sigala vaheukse lahti, hõikas tasakesi:

«Keška, ae!»

Isegi tema, lollike, magab, isegi tema ei kuulnud, et Nastja tuli...

Keška hakkas laudasügavuses nahistama.

Kõik sead on sulgudes kinni, ainult Keška oskab kärsaga haaki lahti teha. Kõik kolhoosis teavad seda. Keška on sama kuulus kui Nastja. Keegi ei imesta, et ainult Keška tulest välja pääses.

«Keška, ae!»

Keška jooksiski välja, rõõmus ootamatu kohtumise üle, nühkis end kiunudes vastu Nastja põlvi. Nastja avas talle ukse vabadusse, tõukas ta välja:

«Lase jalga, põssa...»

Nüüd! Üksainus tikk!

Tikk süttiski, tuli särtsatas põlema, palavikuliselt lõid punama palkseinad, laudas ohkas vanaäti kombel kult Arnikas, kes ei aimanud lähenevat õnnetust. Nastja kargas ukse juurde, tõukas selle pärani, vaatas veel kord rõõmsalt võbelevat valgusekuma palkseinal, sööstis välja, pani taba ette — käed ei tahtnud sõna kuulata —, keeras võtit...

Tühi tee, lund sajab. Tühi tee, pime öö, selja taga pilguvad rahulikult koduküla tuled, Nastja naabrid ja tuttavad lähevad magama. Tee on tühi, kes väljuks sellisel ööl enne magamaminekut soojast tarest?

Poleks vajagi kiirustada, sest buss ei tule veel niipea, kuid jalus on rutt.

Tuleb buss, Nastja istub peale, seljas võõras kasukas, nägu mässitud salli. Istub peale ja jääb tukkuma...

«Marusjake, oo-oh, pea kohe huugab otsas...»

Maruska juures ootavad puhtad linad ja sulekott. Hommikul aga:

«Issake! Nastja! Sul on õnnetus juhtunud!»

Tühi tee... Ja äkki ta võpatas, selja tagant kostis rasket ähkimist: keegi ajab taga! «Oi, sa togu, mis sa ehmatad, jalad võttis kohe nõrgaks!» Keška jookseb järele, ustav

Keška, kes päästeti tulesurmast. Kõik arvavad, et osav loom, pääses ise välja...

Keška nühkis end harjunult vastu põlvi.

«Ust! Mine nüüd, kullake, mine! Luusi seni omapead, homme näeme jälle...»

Ajas Keška eemale, jooksis edasi — küll on õnn, et tee on tühi, see togu rikuks kõik ära, ja olekski...

Keška ei jää sammugi maha, jookseb, vingub hirmu pärast. Ja Nastja taipas: see ei jäägi maha, saadab teda bussipeatusse. Tee on küll tühi, aga suurel maanteel on inimesed, kes ootavad sama bussi. Ja kui ka pole nii hilisel kellaajal kedagi, siis nähakse igal juhul bussi aknast, et siga on maanteel, öisel ajal, jookseb ühel naisel sabas, mis see peaks tähendama? Nastja tuntakse ära, ja kõik on läbi.

«Ust! Sa, mu hukatus! Ust! Saatan!»

Too aga sööstis peadpidi undrukusse.

«Ust!!»

Lõi, pehme kinnas käes, seale rusikaga silmade vahele, Keška kiunatas ja kargas kõrvale. Nastja jooksis eemale.

Ähkimine selja taga: ei, ei jää maha. Külmavabin käis kerest läbi — ettenähtamatu õnnetus, nagu surm kannul. Ise laskis välja, haletses, nüüd maksab oma haleduse eest.

«Oh sa kuriloom! Oh sa metsalise sugu!»

Käed värisevad, kasuka all käivad külmad judinad üle higise selja.

Ta põikles Keška eest ära, jooksis teelt kõrvale, kukkus põlvili, hakkas kramplikult kindaga maas kobama: «Leiaks mõne suurema kivi... Peab saatana ära ajama, võtku teda see ja teine...»

Kuid käed leidsid lume alt üksnes külmanud mullakamakaid. Loopis nendega:

«Kasi, sa neetud! Kao siit!»

Keška tiirles suure varjuna ringi, vingus. Nastja roomas põlvedel, neelas pisaraid.

«Oleks ma teadnud... oh, oleks ma ometi teadnud... Ma poleks sind raibet...»

Lõpuks ometi sattus kätte lume alt külmanud mullast suur raske munakivi. Haaras selle, tõusis püsti. Keška välgatas eemalt, ta oli juba hirmutatud, ei usaldanud enam.

«Keškakene, tule siia, kullake... Tule, tule, lollike...»

Hääl oli variserlik, nuturie. «Tule ometi lähemale, saatan, tule!»

Keška nihkus arglikult lähemale. Ja raske kivi lendas talle vastu nina, ja üle pimeda põllu kajas verd tarretama panev seakisa. Keška kadus pimedusse, kisa kaikus öös, läbilõikav, solvunud, ahastav röökimine.

Ja siis juhtus midagi uskumatut. Nastja oleks otsekui ärganud selle röökimise peale, ta nägi end äkki nagu kõrvalt, selgelt ja halastamatult — kesk halli lumist põldu seisab hääletus pimeduses kurjategija, kes peidab end inimeste eest, peidab sellepärast, et ta on lakanud olemast nende sarnane. Kõik vastavad headusele headusega, tema aga võtab kivi, austuse ja lugupidamise eest viskab põleva tiku, talle pole miski püha, las põleb, las leegitseb. Ja sead karjuvad praegu surmahirmus. Las põleb kõik, tema töö ja vaev, tema kunagised rõõmud ja mured, las põleb kõik elav, mis on tema kätega loodud! Sead karjuvad seal praegu. Ja silme ees on lumesadu, sajab väsinud helbeid, mis meenutavad surnud ühepäevaliblikaid, õnnelikku augustitööd, jõge, paati, Venka Prohhorjonokit, noorust. Ta on iseeneselegi vastik, jälestab iseennast — üksildane värdjas kesk öist põldu. Sead karjuvad...

Nastja seisis niiviisi kõige rohkem minut aega, just nii kaua, et tappa saanud Keška jõudis vait jääda. Nastja sööstis paigast, tormas tagasi külla, sinna, kus on inimesed, kus on tulekahju, kus karjuvad sead. Sinna, omade juurde!

Higi valgus silmadesse, ta tõmbas jooksul peast villase salli, jättis teele. Hing jäi kinni, jalad läksid sassi, ta kiskus metsiku vihaga nööbid lahti, viskas kasuka maha. Jooksis edasi paljapäi, kleidiväel, külma tundmata, hingeldes kähinal, komistas, kukkus ja tõusis jälle.

Külas vilgub üksik aken südaööl. Tulekahjukuma pole veel näha. Mööda oma ahjust, oma kodukohast, palgivirnadest, omaenda jalgadega tallatud rada pidi — kas jõuab, peab jõudma! Sigala paistab kaugelt, pime, unine, üks katusenurk sadanud lumest valge. Polegi õnnetust, ega see ometi viirastus ei olnud?

Kuid juba eemalt on kuulda metsikut röökimist, mida summutavad seinad. Ja see karjumine kihutab teda tagant...

Sigala köögi uks. Taba ees. Nastja kangestus — võtit ei ole ju, võti jäi mahavisatud kasuka taskusse. Ja sigade

rööikimine, ja läbi ukse kostab möllav, praksuv tants... Taba — võtit ei ole. Teine uks on seestpoolt kinni.

Jookseb edasi-tagasi seina äärt pidi, ühe akna juurest teise juurde. Kuid aknad on kitsad, raamid tugevad, ilma kirveta ei tee midagi. Jookseb nurgani, keerab ümber nurga ja kohkub... Küla poolt küljest on sigala pime ja unine, kuid varjab enda taga roosalt õhetavat lund. Köögi aknast paiskub mustade suitsukeeriste vahelt välja metsik, ahne leek. Nilpsab seina. Ja osa seinast on kullakarva, silmipimestavalt ere. Ja äkki ilmub lagedale katusele kiiskav tulekuradike ja alustab meeletut tantsu. Ja pööraseks läinud sigade kähe kisa. Ja midagi ei saa teha.

Nastja murdis käsi ja hakkas karjuma:

«Appi! Appi!!»

Tormas lakkamata kisendades külla. Esimese tare juurde, esimese akna alla, tagus rusikatega kõigest jõust:

«Appi! Appi!»

Teise tare juurde:

«App-pii!!»

Paugub uks, siis teine, karedad meeste hüüded, naiste hädaldamine. Eemal sigala kohal paisub tulekahjukuma, tuhmjas, purpurne, nagu süte valgus kustuvas ahjus.

Pauguvad uksed, ja küla kohal kajab ängistav nutune appihüüd:

«App-ppi!! Appp-ppi!!»

Kallid inimesed, tulge Nastjale appi!